

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תליתאה

שיחות מוסר חיזוק והתעוררות

בענייני עבודת ה'

ומהם שיחות

על סדר פרשיות השבוע

נסדר ונערך משיחות מוסר

שנאמרו במקלות על ידי

הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א

ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה ועוד

פרשת בהר - בחוקותי

ירושלים עיה"ק תובכ"א

תשפ"א לפ"ק

הלימוד והחיזוק בחוברת
זו מוקדש להצלחה
ברוחניות ובגשמיות
למסייעים בהוצאה לאור

שיחות מוסר אלו הנדפסות בקונטרסי "מגיד דבריו
ליעקב" נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות רבינו
שליט"א.

ואם יימצא שגגה וטעות, איתנו תלין משוגתינו.
ובקשתנו שטוחה לפני המעיינים הי"ו כי כל שגגה וטעות
יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יודיעני על הטעות.

בתחילת החוברת נדפסת שיחתו של רבינו שליט"א
בחלק השני של החוברת נדפסו חידו"ת על פרשת שבוע,
מחידושיו של רבינו שליט"א על התורה, וחלקם הגדול
רואים לראשונה מכת"י בחוברת זו.

בחלק השלישי של החוברת מצורף קטע מתוך ספר
"שנות חיים" (כת"י) של רבינו שליט"א בענייני אריכות
ימים

בחלק הרביעי של החוברת מצורף מחידו"ת רבינו
שליט"א בסוגיות הנלמדות בדף היומי, או שאר חידו"ת
כפי אשר יכיל הגליון

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה לקבלת
הגליונות בדוא"ל:
8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות מידי שבוע מתחילתו בנקודות
המכירה וההפצה של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות

ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בהר - בחוקותי

מפתח העניינים

הימים שלאחר פסח שני - ימי רצון / תורה נקנית על ידי יסורין / אין יסורין בלא עוון
- היסורים באים למרק עוונותיו של אדם / היכי דמי יסורין / יסורין של תורה / דאגתו
של רבי אבהו בחייו על חלקו לעולם הבא / מי שהוא נוטל עכשיו - חלקו של עולם
הבא הוא נוטל / תורה מתוך הדחק היא למעלה מן הכל ואין תמורתה

מפתח חידושי תורה - פרשת בהר

- א. בענין תקיעת שופר בשבת..... יט
ב. בענין חומר עון אי שמירת מצות שמיטה..... כא
ג. בענין תיקון עון אי שמירת מצות שמיטה..... כו

מפתח חידושי תורה - פרשת בחוקותי

- א. בענין אין עבירה מכבה תורה..... כט
ב. בענין אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו..... לב

מפתח שנות חיים

- קכא. מנהג..... לג
קכב. מנורה..... מ

מפתח חידושי סוגיות

- א. בענין אורים ותומים..... מז

הימים שלאחר פסח שני - ימי רצון

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן ולעיין בענייני דיומא.

בספר הזהר הקדוש ח"ג (דקנ"ג ע"א) כתוב, שהשבוע הזה שאחרי פסח שני - ימים י"ד עד כ"א באייר - הם ימי רצון, ימים ששערי שמים פתוחים בהם.

הגמרא במסכת יבמות (עב) אומרת, 'עת רצון - מלתא היא'. כלומר, עת רצון זה דבר חשוב וטוב, שצריכים לדעת עליו ולנצל אותו. כי אמנם תמיד שומעים בשמים את תפילותיהם של כלל ישראל, אבל זמן שהוא עת רצון הוא משובח ומעולה יותר.

מלכותא דרקינא כעין מלכותא דארעא (ברכות נח). כמו שמלך בשר ודם אף על פי שתמיד צריך הוא לשמוע את מה שצריכים האזרחים שלו ותמיד עליו לדאוג להם, מכל מקום יש זמנים מיוחדים שבהם יש למלך עת רצון, כגון כשיש לו שעת שמחה. מהי שעת שמחה אצל מלך? כל אחד לפי מה שהוא. יש מלך ששמח אחרי שהוא אוכל, ויש מלך ששמח אחרי שמנצח במשחק שח... אבל מכל מקום בזמן הזה שהמלך שמח אם נכנס מיישהו ומבקש איזו בקשה, המלך מיד ממלא את בקשתו לאלתר. מדוע? - כי האיש הגיע בשעה הנכונה, בזמן שלב המלך טוב עליו.

כך היא הבחינה הזו גם במלכותא דרקינא. ולכן טוב לדעת מתי הם זמני רצון אצל ה' יתברך, ואם עכשיו גלו לנו רבותינו בזהר הקדוש שהימים האלו הם ימי רצון, ימים שהתפילה בהם נשמעת ביתר קלות, כדאי לנו לנצל את הימים האלו ולהתפלל בזמן ששערי שמים פתוחים. **וכאשר** אנחנו מבקשים ומתפללים, הדבר הראשון שאנחנו צריכים לבקש עליו זה על ענינא דיומא. הלא עכשיו אנחנו נמצאים בימי ספירת העומר, ימי ההכנה למתן תורה, ועל זה צריכה להיות עיקר בקשתו של האדם, שיזכה שתהיה לו אהבת התורה ושקידת התורה ויזכה תמיד לשבת ולעסוק בתורה בשלווה ובנחת, הוא ובניו אחריו.

ולא לחנם יומא דהלולא של התנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, ל"ג בעומר, יוצא דווקא בשבוע הזה, שבוע ששערי שמים פתוחים בו ויש עת רצון לפני הקב"ה.

כשאדם שומע שמתקרב ל"ג בעומר, הוא כבר שמח... רבים כבר קנו כרטיסים לצורך הנסיעה, ושמעתי כמה שכבר מדברים על הנסיעה ומתכננים מתי בדיוק יסעו, אם יצאו באשמורת הבוקר אם בערב וכיוצא... ובאמת זהו מנהגן של ישראל, ומו"ז הגאון ז"ל בכף החיים (סימן תצ"א אות כ"ו) מביא שהאריז"ל היה נוסע למירון ושמח בשמחת החלאק'ה של בנו.

ואמנם שמעתי על כמה מגדולי רבני ירושלים שלא נסעו למירון. סיפר לי תלמיד ותיק של הגאון הגדול רבי פינחס עפשטיין זצ"ל, שהוא נסע רק פעם אחת למירון. מדוע? - מפני שבהיותו רב בירושלים היה עמוס תמיד בענייני תשובות לשואלים ובמסירת שיעורים

לתלמידים, והיה מתמיד עצום, ולא היה לו פנאי לנסוע. פעם אחת הוצרך לנסוע לשפרעם לצורך איזה ענין, וכיון שכבר היה שם אמרו לו שמירון זה קרוב ואכן נסע וביקר שם פעם אחת.

אנחנו לא נהגנו כך. אנחנו נוסעים ביום ראשון למירון לרבי שמעון בר יוחאי וביום השני אנחנו נוסעים לחברון, שהרי גם שם טמונים אבותינו אבות העולם אברהם יצחק ויעקב, וכן על זה הדרך מירון חברון... אבל כל אחד לפני שנוסע למירון צריך לשאול את עצמו, 'האם אני יודע לומר מימרא אחת של רבי שמעון בר יוחאי מן התלמוד?!' ואם אדם לא יודע, איך יבוא ככה לרבי שמעון בר יוחאי?! הוא יבוא אליו ויאמר לו 'שלום עליכם אדוננו רבי שמעון בר יוחאי, שלום לך ושלום לתורתך'. יאמר לו רבי שמעון, 'מה מהתורה שלי אתה יודע?!' תאמר איזו הלכה...

בספר כוכבי יצחק מספר על הגאון רבי יוסף שאול נתנזון זצ"ל, רבה של לבוב ובעל השו"ת שואל ומשיב, שהיה לו מנהג מעניין בל"ג בעומר. הוא היה יוצא לבקר בתלמודי התורה שבעיר, שהרי גם בל"ג בעומר מצוה ללמוד תורה, ואין זה יום פגרא... אחר כך היו יוצאים כולם יחד אתו לאחת השדות שם, ואז הוא היה עומד וחוזר על כל המימרות של רבי שמעון בר יוחאי שיש בידו, אם מש"ס בבלי ואם מש"ס ירושלמי ושאר מדרשי חז"ל. באמת שמעתי מרבותי על רבינו השואל ומשיב שהוא חזר על הש"ס כולו ארבעים פעם,

---

א. הוא היה אב בית הדין של העדה החרדית כאן בירושלים, והוא היה גאון מופלג ושקדן עצום. הוא היה גר בשכונת כנסת, ומספרים שראו אותו לא פעם כשהוא יושב ולומד בחוץ לאור הלבנה. ללמוד לאור הלבנה זה לא קל, ואם תבקש מאחד שילמד לאור הלבנה הוא יגיד שגם פנס לא מספיק לו, הוא צריך פרוז'קטור... אבל בגלל אהבת התורה שהיתה לו, היה מנהגו ללמוד כך בחוץ לאור הלבנה. הוא היה חולני כל ימי חייו, אבל כמו שלא פסקו ממנו דקדוקי עניות ויסורים כל חייו, כך גם הוא לא פסק פומיה מגרסא.

סיפר לי יהודי אחד שפעם נכנס אל רבי פנחס אפשטיין לשאול אותו שאלה, ומצא אותו שוכב על המיטה מחמת חולשתו. 'כשראיתי אותו שוכב שמה', סיפר לי היהודי, 'נבהלתי'. למה? - יש אחד שכשיש לו ספק ספיקא של כאב ראש הוא כבר הולך לשכב למיטה. ואם יש לו קצת יראת שמים בלבו הוא אומר, 'זכי אלך לשכב במיטה בלי לעשות כלום, לשכב בטל?!' אקח אתי משהו לקרוא. הוא עומד ומחפש מה יכול לקרוא, את הספר הכי קל שיש לו בבית, אם זה סיפורים על גדולי ישראל וכדומה. אם נציע לו לקחת למיטה גמרא או רמב"ם ושולחן ערוך, הוא ישתומם ויאמר לך: 'והלא קל וחומר הדברים. ומה בשעה שאני בריא אני כמעט לא פותח את אלו הספרים, כאשר אני לא מרגיש טוב ושוכב במיטה על אחת כמה וכמה שלא אפתח אותם...' 'אבל אותו גדול כששכב במיטה מדוכא ביסורים', סיפר לי אותו אחד, 'היה לפניו כרך גדול של ש"ס וילנא, והוא למד בו בשקידה עצומה'.

ואכן אדם כזה שלמד ש"ס ארבעים פעם יש לו את כל תורת רשב"י בכיסו, והוא יודע ויכול לחזור על כל המימרות של רבי שמעון בר יוחאי.

תורה נקנית על ידי יסורין

אנחנו לפי ערכנו לא יכולים לזאת, אבל לפחות עלינו לבוא אל רבי שמעון בר יוחאי מצויידיים במימרא אחת. נזכיר מימרא אחת של רבי שמעון בר יוחאי, המימרא הראשונה שלו שקבעו רבותינו בתלמוד במסכת ברכות (ה.).

תניא, שנינו בברייתא, רבי שמעון בר יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, ה' יתברך באהבתו את בניו, את ישראל, נתן להם מתנות טובות. וכולם לא נתנו אלא על ידי יסורין. ואלו הן, תורה וארץ ישראל ועולם הבא. תורה מגין שנאמר (תהלים צד, יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו.

זו המימרה הראשונה של רבי שמעון בתלמוד, והוא היה נאה דורש ונאה מקיים, שהרי מי עוד כמוהו התייסר יסורי שאול על התורה. וכך מספרת הגמרא (שבת לג:) על רבי שמעון בשעה שברח יחד עם בנו ממלכות רומי הרשעה שחפשה אותו להריגה וישב במערה שלוש עשרה שנה, והיו הוא ובנו רבי אלעזר יושבים בתוך החול עד הצוואר ועוסקים כך בתורה, ורק בעת התפילה היו יוצאים לובשים את בגדיהם ומתפללים. לשבת כל היום כולו בתוך חול?! אם תאמר לאדם שישב שעה אחת בתוך חול ויעסוק בתורה, מה הוא יאמר לך?! - שאני אשב בחול? מתים נמצאים בחול... שהשכן שלי ילך לשם, למה אני?... רבי שמעון ובנו ישבו בחול לא שעה אחת ולא יום אחד אלא שלוש עשרה שנה רצופות, ואלו הם יסורים נוראים. ואכן כל הגוף שלו נעשה בקעים בקעים וכמו שמספרת שם הגמרא על רבי פנחס בן יאיר שבכה כשראה אחר כך את מצבו של רבי שמעון.

זו היא מסירות נפש לתורה, וכך רבי שמעון עסק בתורה. מדוע?! - מפני שאי אפשר לקנות את התורה בלי יסורים, וכמו שאמר כאן רבי שמעון בעצמו.

אין יסורין בלא עוון - היסורים באים למרק עוונותיו של אדם

רבינו הסטייפלער זצ"ל מביא בספרו (ברכת פרץ פרשת מקץ) מאמר מעניין מהמדריך (בראשית רבה צב), אמר רבי אלעזר, אין לך אדם בלא יסורין. אם תלך ותחפש בכל הבריאה אדם שאין לו יסורים, לא תמצא אחד כזה. אין מציאות כזו של אדם שיחיה בזה העולם שבעים ושמונים שנה ולא יהיו לו יסורים, שכן העולם הזה הוא 'נוה התלאות' כלשון הקדמונים (ספר הישר המיוחס לרבנו תם). ו'יסורים' אין הכוונה דוקא לחולי, שהרי יש הרבה סוגים של יסורים, אם בגוף ואם בנפש. אומרים רבותינו, אשרי לאדם שהיסורים באין עליו מן התורה, שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו.

אלו שני המימרות, שנוגעות וקשורות וכרוכות זו בזו. אי אפשר לקנות תורה בלי יסורים, ואי אפשר לאדם שיהיה בלי יסורים. אשריו ואשרי חלקו של האדם שהיסורין שלו הם כאלו שעל ידם הוא קונה את התורה.

מה באמת הסיבה שאי אפשר לאדם שיהיה בלא יסורים? מבאר הסטייפלער, וביאור הדברים הוא, שהאדם מוכרח ליסורים למען מצבו הרוחני למרק עוונותיו. כל אחד ואחד יש לו את העונות שהוא עשה, ובמה יתרצה עבד אל אדוניו?! - ביסורים. הם אלו שממרקים ומצחצחים את עוונותיו של אדם, וכמו שאומרת הגמרא (שבת נה:): 'אין יסורים בלא עוון', כי כל תכלית היסורים הם למרק את עוונות האדם.

רק יחידי סגולה זוכים ליסורים גם ללא עוון, בבחינת יסורין של אהבה, והיו מחכמי ישראל שאף היו מזמינים על עצמם יסורים וכמו שאומרת הגמרא (בבא מציעא פד.) על רבי אלעזר, בנו של רבי שמעון בר יוחאי, שהיה קורא ומזמין את היסורים על גופו והיו באים עליו פצעים ומכסים את כל גופו, עד שהוציאו מתחתיו כמה וכמה עריבות ודליים של מוגלה ודם שזבו מגופו. בבוקר היה אומר ליסורים 'עכשיו אני צריך ללכת ללמוד תורה בישיבה. תלכו ממני ואל תפריעו לי לעסוק בתורה', ואכן היו עוזבים אותו, ובערב היה מזמין אותם מחדש.

גם חבירו ועמית בתורה של רבי אלעזר ברבי שמעון, רבינו הקדוש, הוא רבי יהודה הנשיא, סבל במשך שלש עשרה שנה מכאבי שיניים נוראים, וכשהיה רוצה להפנות לקטנים לא היה יכול מחמת אבן שהיתה בו. ולרוב גודל היסורים שלו היה צועק צעקות גדולות ומרות עד שהמלחים בים היו שומעים את קולו שבא מציפורי. היסורים האלו על ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו, וכמו שמספרת הגמרא (שם).

אלו היה תנאים קדושי עליון שאין לנו בהם השגה כל דהו, והם הזמינו ושמחו ביסורים שבאו עליהם. הגמרא במסכת עבודה זרה (י:): מספרת שאנטונינוס הקיסר הרומי, היה בא ללמוד תורה יחד עם רבי יהודה הנשיא, רבינו הקדוש. איך יבוא אל רבי בלי שיתפרסם הדבר אצל הרומאים?! עשה מנהרה סלולה מביתו עד בית רבי, ובכל יום היה מגיע דרך המנהרה ללמוד אתו תורה. והיה מנהגו לקחת אתו שני עבדים שילוו אותו בדרך, אבל כדי שהם לא ילשינו עליו שהוא הולך לעסוק בתורה, הוכרח להרוג אותם. התוספות (ע"ז שם) כתבו שהעבדים האלו שהיו לוקח אתו תמיד היו כאלו שפשעו וחייבים ממילא מיתה למלכות, ואז היה הורג את הראשון כשהגיע אל פתח המנהרה ליד ביתו, ואת השני היה הורג כשהגיע אל העבר השני של המנהרה, על יד ביתו של רבי.

אנטונינוס עשה תנאי עם רבי שכשהוא מגיע אליו לא יהיה אף אחד בתוך ביתו, אלא ישבו רק שניהם ויעסקו יחד בתורה בלי הפרעות, ורבי הסכים לתנאי. יום אחד הגיע אנטונינוס לביתו של רבי, והנה להפתעתו הוא רואה שיושב שם עוד חכם, רבי חנינא בר

חמא, תלמידו של רבי. אמר לו הקיסר אנטונינוס לרבי, 'הלא עשינו תנאי בינינו שלא ישב שום בן אדם אצלך בשעה שאני מגיע, ואיך זה שעברת על התנאי והבאת לכאן את התלמיד הזה?!' אמר לו רבי, אנטונינוס ידידי, דע לך שלא עברתי על התנאי, כיון ש'לית דין בר נש'. האיש הזה שאתה רואה כאן הוא לא בן אדם אלא מלאך.

כיון ששמע אנטונינוס כך, אמר לעצמו, אבדוק את הדבר. פנה לרבי חנינא בר חמא ואמר לו, שמע, בחוץ מחכה לי עבד, לך ותבדוק מה אתו. זה היה העבד השחוט, שהוא הרג קודם לכן... 'יצא רבי חנינא בן חמא ואכן ראה ששוכב שם עבד מת. מה יעשה עכשיו?! וכי יחזור ויאמר לקיסר 'מצאתי את העבד הרוג?!' הלא אין משיבין על הקלקלה ואין זה מדת דרך ארץ לבוא ולבשר בשורות רעות. ילך לנפשו ולא יחזור אל הקיסר?! גם זה לא דרך ארץ, שהרי הקיסר ציווה אותו ללכת לראות את שלום העבד ואיך זה הוא בורח?! חשב רבי חנינא מה לעשות, עד שפנה אל העבד ואמר לו 'קום ונכנס ביחד', ואכן נעמד העבד ובא יחד אתו אל הבית.

אנטונינוס ראה את העבד נכנס אל הבית, ולא התפעל ולא התעלה. אמר אנטונינוס, 'ידענא דזוטי דאיכא בינייכו מחיה מתים', זה לא חידוש בעיני, כי ידעתי זה מכבר שהחכם הכי קטן שבחכמי ישראל יש בו כח להחיות מתים.

זה היה כח התלמיד שיכול היה להחיות מתים, ומזה נבין את כח הרב, כחו של רבי הוא רבינו הקדוש. הוא בדרגתו העצומה יכול היה להזמין יסורים לכפרת הדור וכיוצא בזה, אבל בנוהג שבעולם ובדרך הכלל, 'אין יסורין בלא עוון'. ולכן באים על האדם יסורים, כדי למרק את עוונותיו ולצחצח נפשו לעולם הבא, שיבוא לשם כשהוא זך ונקי.

זו מטרה אחת שיש ליסורין. ועוד ענין יש ביסורין, במה שראינו קודם את מאמר רבי שמעון בר יוחאי, 'שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל ולא נתן אלא על ידי יסורין', והדבר הראשון הוא תורה.

לכל אחד ואחד יש חלק ונחלה בתורה, ועכשיו שאנחנו נמצאים בימי הספירה - ימי ההכנה לקבלת התורה, כל אחד רוצה לדעת איך לקנות את התורה ואיך לזכות לה, ואחד האופנים שבהם קונים את התורה הוא על ידי היסורים.

נמצינו למדים שהיסורים הם אלו שמנקים עוון, והם אלו שמפלסים את דרכו של האדם לקנין התורה.

היכי דמי יסורין

וכשאנחנו מדברים על יסורים שהקב"ה מביא על האדם, אם בשביל לכפר על עוונותיו, ואם בשביל לתת לו קנין בתורה, עלינו לדעת שכל היסורים באים על האדם בחשבון

ובדקדוק עצום. ובגמרא (ערכין טז:) אמרו רבותינו 'היכי דמי יסורין', כגון אדם שהכניס את היד שלו להוציא שלש מטבעות מכיסו, ויצאו לו רק שני מטבעות. ולכאורה, הכי זה נקרא יסורין?! הרי יש כאלו אנשים שזה מה שהם עושים כל היום, ממשימים בכיסם, או בכיסים של חבריהם... וסופרים שוב ושוב את המטבעות. אבל כיון שיהיה לאדם טורח נוסף להושיט שוב את ידו אל הכיס ולהוציא ממנה את המטבע, גם זה נחשב יסורין וגם זה עולה לחשבון בשמים לכפר ולטהר אותו מעוונותיו.

ואת כל אלו היסורים הקב"ה מביא על האדם בחסד וברחמים. אמרו רבותינו בגמרא בפסחים (קיה.), **מאי דכתיב הודו לה' כי טוב, הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו.** וכוונת רבותינו, שבאותה הטובה שהקב"ה השפיע ונתן לאדם, בטובה הזו בעצמה הקב"ה מייסר אותו ביסורין שיעלו לו לכפרה. איך יתכן? - אומרת הגמרא, **עשיר בשורו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה.** העשיר הוא בעל ממון ובעל נכסים, ויש לו כמה וכמה שוורים. כשמת לו שור הוא מצטער, וזה נחשב לו ליסורים שמכפרים את עוונותיו. ולכאורה זה פלא, שהרי השור הזה מנין הוא לעשיר?! וכי הוא הוליד אותו?! לא ולא. הוא קיבל את השור הזה במתנת חנם מהקב"ה. אם כן, למה סילוקו של השור נחשב לו ליסורים ולכפרה?! אם אתה נותן משהו לאדם ולוקח ממנו לאחר מכן את מה שנתת, זה יחשב ליסורין ולכפרה?! ואכן אנחנו רואים שהקב"ה ברוב חסדו מחשיב את זה ליסורים המכפרים עוונותיו של אדם.

אצל העשיר זה בשורו, ואצל היתום שאין לו הרבה ממון, היסורים והכפרה הם בביצתו. הגם שהוא לא הטיל את הביצה בעצמו אלא הקב"ה שלח אותה אליו באיזו דרך, עכשיו כשהביצה שלו נשברת ונאבדת זה נחשב לו ליסורין המכפרים עוונותיו, וכך הוא גם אצל האלמנה בתרנגולתה.

הוא שאמרו רבותינו, שגובה הקב"ה חובתו של אדם בטובתו. הקב"ה נותן טובה לאדם, ולאחר שקיבל את הטובה מהקב"ה, קיבל את השור ואת הביצה, אז הקב"ה מביא עליו את היסורין במה שהוא לוקח ממנו את הטובה הזו. וגם המעט הזה עולה לו לאדם לחשבון גדול, ומכפר לו הרבה ממה שהיה אמור לבוא עליו לעתיד לבוא.

יסורין של תורה

אומר הסטייפלער זצ"ל, אין לך אדם שאין לו יסורין, וכמו שראינו בדברי רבותינו, כל אחד ואחד צריכים לבוא עליו יסורים כדי לכפר על עוונותיו. אבל אשרי האדם שהיסורין שלו באים עליו מן התורה. יש אחד שהיסורים באים עליו על ידי עסק התורה והמצוות, וכמו שאמר התנא (אבות ו, ד) **כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל.** ואם אתה עושה כן, אשריך וטוב לך אשריך

בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא. וכשאדם מקמץ בפתו ובמאכלו לצורך התורה, אלו הם יסורים שבאים על האדם מן התורה, בגלל עסק התורה.

עוד דוגמא מביא הסטייפלער, באחד שמנדד שינה מעיניו למען שקידת התורה. שהרי אחד מקמיני התורה הוא מיעוט שינה (אבות פ"ו), ואחד כזה שהוא עייף ורוצה לישון אבל הוא מתגבר כארי בשביל לימוד התורה, הצער הזה שיש לו שהוא עייף נחשב לו ליסורים שבאים לו מן התורה, יסורים שבאים עליו בגלל הקרבתו למען עסק התורה, והיסורים האלו מכפרים ומטהרים אותו מכל חטא ואשם.

גם מי שמתייגע על עצם הלימוד, גם זה ליסורים יחשב. אחד שלא לומד במהירות ובחפזון אלא מעיין היטב כדי להבין כל דבר וכל פרט על גדרו ועל בוריו, וחוזר ומשנן שוב ושוב כדי לעמוד על עומק כוונת רבותינו, העמל הזה בעצמו בשם יסורים יקרא, וכמו שפירש רש"י את דברי הגמרא (ברכות ו:): 'אגרא דשמעתתא סברא', 'שהוא יגע וטורח ומחשב להבין טעמו

ב. באמת יש להתבונן במשנה הזאת. האדם שמדברים עליו כאן, 'פת במלח תאכל', אין לו שום דבר ללפת בו את הפת, לא פרי ולא ירק, והוא מלפת את הפת שלו במלח בלבד. אם תבוא ותציע לאדם לאכול לחם עם מלח בלבד, הוא יאמר לך שהוא כבר שבע ולא רוצה בכלל לאכול... ומה הוא שותה? - 'מים במשורה'. לא נותנים לו לשתות איזה מין אלא מים בלבד, ולא בכמות גדולה אלא 'מים במשורה', בכמות מצומצמת. ואיפה הוא ישן? - 'על הארץ תישן', לא על מיטה או מזרן, אלא על הקרקע עצמה. כל אחד שתציעו לו לישון על הארץ, יאמר לכם שהוא כבר מעדיף לישון בעמידה...

אחד כזה שאוכל פת במלח, שותה מים במשורה ויושן על הארץ, יש לו חיים מאושרים?! לכאורה אלו הם חיים של גיהנם עלי אדמות... והתנא לא מסתפק בזה אלא מדגיש ואומר בפירוש: 'וחיי צער תחיה'. ומושמע, שכל אלו שלשת הדברים שהזכרנו קודם, לאכול פת במלח ולישון על הארץ, אלו עדיין לא מספיקים בשביל להחשיב את החיים לחיי צער... התנא מוסיף עכשיו שלא מספיק בכל אלו הדברים שהזכרנו קודם, אלא צריך חוץ מזה גם לחיות חיי צער.

ואם אתה עושה כן - מבטיח לך התנא - 'אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא'. ולכאורה, בשלמא 'טוב לך לעולם הבא', אפשר להבין ולקבל, אבל מה הכוונה 'אשריך בעולם הזה'?! הלא האדם הזה אוכל פת במלח ושותה מים במשורה, ישן על הארץ ועוד חי חיי צער שאין לנו מושג אלו מיני יסורין זה כולל, ואין יתכן לקרות לזה 'אשריך בעולם הזה'!?

איך נבין את דברי התנא?! הוא בעצמו פירש לנו: 'ואם אתה עושה כן'. אם אתה עצמך עושה כסדר הזה, אז תוכל להבין את הדברים. אדם שנמצא מחוץ לכל זה ולא עמל בתורה מתוך דחק ויסורים אכן לא יוכל להבין את זה, וכולו יהיה אחוז בפליאה איך יתכן שיהיה 'אשריך בעולם הזה' לאחד כזה. אבל 'אם אתה עושה כן', אם אתה תחיה חיי צער שכאלו, תאכל פת במלח ותישן על הארץ, ועושה את העיקר - 'ובתורה אתה עמל', תראה ותמצא ותנווכח ש'אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא', והבן.

של דבר'. ובפרט, מוסיף הסטייפלער, כשהוא יגע בתורה כשאין לו חשק ורצון לזה. הרבה פעמים יש שאין לאדם חשק לעסוק בתורה, וכמו שמצוי בשבת קדש שאין לאדם כל כך חשק ללמוד, כיון שיש לו חשק אחר - לישון... והלא מימרא מפורשת והשגורה בפי כל מסייעת בעדם, 'שבת' ראשי תיבות שינה בשבת תענוג, ומי יחלוק על מימרה כזו?!... אחד פעם תיאר לי איך נראית אצלו השבת, ועלו מספר השעות שהוא ישן בה לחשבון של שבע עשרה שעות שינה... ועשה בזה שיא עולמי חדש... היו כאלו מחכמי ישראל שישבע עשרה שעות שינה יכלו להספיק להם לכמה שבועות, אבל אצלו זה היה בשבת אחת... למה לא תשב ותלמד?! הוא אומר שקשה לו אחרי הסעודה. אבל אם אדם בעת הזו כופה את עצמו והולך לעסוק בתורה, אלו הם יסורין שמטהרים אותו ומכפרים לו על כל עוונותיו.

אדמו"ר האוהב ישראל מאפטא זצ"ל, מנהגו היה שלא לישון בשבת כלל, אפילו לא רגע אחד. פעם שאל אותו מישהו מה הטעם שהוא לא יושן, והוא השיב לשואל, 'תגיד, אתה התפללת היום?!' אמר לו היהודי, 'ודאי שהתפללתי. וכי אני גוי?! התפללתי תפילות שחרית מנחה וערבית, ככל ישראל'. אמר לו האוהב ישראל, 'אם התפללת איך לא שמת לב למה שאתה מוציא מפיך?! הלא אמרת בתפילה 'ושמרו בני ישראל את השבת', והכוונה היא שאתה שומר על השבת. מי ששומר יכול לישון?! פשוט שלא. אני צריך לשמור על השבת, ואין לי אפשרות לישון בשבת...

אנחנו לפי מיעוט ערכנו לא יכולים לעשות כך וכן ישנים בשבת, אבל עדיין צריך לראות שלא תצא כל השבת בשינה ושאר הבלים, אלא לעסוק בה בתורה בקדושה וטהרה. ואם קשה הדבר?! אנחנו כופים את עצמנו ומייסרים את עצמנו בזה, והם הם יסורין של תורה. ופשיטא, אומר הסטייפלער, שכל אלו היסורין שבאין לו על ידי עסק התורה והמצוות נלקחים בבית דין של מעלה בחשבון היסורים שלו ומנכים לו בערכם יסורים אחרים שהיו עתידין ומוזמנין לבוא עליו.

היסורים האלו שאדם כופה את עצמו ללימוד התורה, אלו הם גם יסורין ככל היסורין ומסלקים ממנו יסורים אחרים רח"ל שהיו צריכים לבוא עליו כדי לכפר על עוונותיו. ועוד מעלה יש בזה, שעל ידי היסורים האלו הוא זוכה לתורה, כמו שראינו שהתורה נקנית על ידי יסורין. ונמצא אם כן שביסורים האלו אדם מרוויח שני דברים, גם הם עולים לו כשאר יסורין לכפר על עוונותיו, וגם נותנים לו את הקנין בתורה.

יש עוד אופן של יסורין, כשאדם בא וחושב לעצמו שהוא מפסיד בגלל שהולך ללמוד, וכיוצא בזה. אדם אומר: 'אם לא הייתי מגיע לשיעור תורה כל יום, הייתי יכול בזמן הזה לעבוד באיזו עבודה ולהרוויח כסף'. באמת זה לא הפסד בכלל, כי הדבר היחיד שהוא יקח אתו לעולם הבא ויהיה בשבילו קנין לנצח, זו השעה הזו של לימוד התורה שלו, וההפסדים הם דווקא שעות העבודה הנוספות שהוא עובד ומוציא בהם זמן לבטלה יותר מכפי שנצרך לו לצורך קיומו.

מכל מקום כשנדמה לאדם שהוא מפסיד בגלל עסק התורה והמצוות שלו, אומר רבינו הסטייפלער זצ"ל, גם זה נחשב יסורין של תורה, ואשרי מי שאלו הם היסורין שלו ולא נזקק ליסורי גוף ונפש אחרים, כאלו שאינם על התורה.

זהו מה שאומר רבי שמעון בר יוחאי. שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא על ידי יסורין, ואתה צריך להיות חכם ופקח ולבחור לקחת לעצמך את היסורין הללו, היסורים של התורה, שהם יהיו בשבילך גם סיבה לקניית התורה, וגם יעלו לך לחשבון היסורים שאתה צריך להם כדי לכפר על עוונותיך.

אומר הסטייפלער, היסורים האלו שבאים לאדם בגלל עסק התורה והמצוות, מלבד שהם מוּבַח כפרה כמו שאר היסורים וכמו שהזכרנו, עוד הם זכות נורא ואיום בעצמותן ונחשב לו כאילו הקריב נפש לפני הקב"ה. וגם אמרו רבותינו (אבות דרבי נתן פ"ד) 'פה אחד בצער ממאה שלא בצער, ושנינו במשנה (אבות ה, כג) לפום צערא אגרא. אם כן התבונן ותראה, כי נמצא שהיסורים האלו גם פוטרים אותו מיסורים אחרים וגם נותנים לו רווח עצום שאין אנחנו יכולים לפי ערכנו להשיג בזה בכלל. [ובמדרש שיר השירים רבה (פ"ח סט"ז) אמרו, הלומד תורה בצער נוטל אלה, והלומד שלא בצער נוטל בשכרו מאתיים, ע"ש].

עלינו תמיד לזכור את הכלל הזה, שיסורי תורה הם תחליף ליסורים אחרים שצריכים לבוא על האדם. וכך כותב החזון איש זצ"ל באגרותיו, ש'טרדת מצוה פוטרת טרדת רשות'. כלומר, מה שאדם טרוד כל הזמן בעסקי מצוות, זה גורם שיפטר אותו מטרדות אחרות של רשות. ואם אדם הולך לשיעורי תורה, הולך לבקר חולים וכיוצא בזה, ועושה בזה חסד עם גופו, נותן מממונו ועושה חסד בהונו, באמת זה גורם לו טרדות שכן הוא הולך ממקום למקום וטורח, אבל ידע האדם הזה באופן ברור, כי הטרדות האלו פוטרות אותו מטרדות רשות.

והוא מעין מה שאמרו רבותינו (מדרש במדבר רבה פ"ט ס"ג) שבית שפתוח לצדקה וחסד, אינו פתוח לרופא. ומאידך כך הוא גם להיפך, בית שלא פתוח לחסד, ואין בו טרדות של מצוה, יבואו בו טרדות של רשות.

דאגתו של רבי אבהו בחייו על חלקו לעולם הבא

בספר משלי יש את הפרק 'אשת חיל' (פרק ל"א), ושם אומר הפסוק 'עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון'. כל הפרק הזה נדרש במדרש משלי (שם) בשלושה פנים. האחד, על שבת קדש, השני על התורה הקדושה, והשלישי על נשים צדקניות.

ובמדרש (שמות רבה נב, ג) דרשו רבותינו את הפסוק הזה, 'עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון', מהו ליום אחרון, שכל מתן שכרן של צדיקים מתוקן להם לעולם הבא. אין שכר בעולם הזה, וכמו שאמרו רבותינו (קדושין לט:) 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', הווי אמור

מעתה - ותשחק ליום אחרון. מעשה ברבי אבהו שהיה מסתלק מן העולם, הגיע עת פטירתו וראה כל הטוב שמתקן לו לעולם הבא, הוא ראה את כל השכר הרוחני העצום והנשגב שמחכה לו, והתחיל לשמוח. ואמר 'כל אלן דאבהו?' - כל זה שייך אלי?! ואני אמרתי לריק יגעתי לתהו והבל כחי כיליתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי (ישעיה מט, ד).

רבי אבהו בכל ימי חייו חשש שמא אין לו חלק לעולם הבא, ורק עכשיו שראה את השכר המעותד לו, שמח. ולכאורה זה פלא, וכי אותו אמורא רבי אבהו לא עסק בתורה כל ימיו, עד שחשש תמיד שמא אין לו חלק לעולם הבא?! וכתב הגה"צ רבי יצחק בלאזר זצ"ל בספר אור ישראל (כוכבי אור סימן ב') לבאר, כי כל הנאה רוחנית שיש לאדם בעולם הזה, מגרעת לו מההנאה ומהשכר המעותד להיות לו לעולם הבא, וכמו שכתב רבינו יהודה החסיד. והנה, רוב ההנאות שיש בעולם הזה הם הנאות גשמיות שהם כלל וכלל לא בערך ההנאות הרוחניות שיהיו לעולם הבא ולא יכולות לבוא במקום ההנאה של העולם הבא, אבל יש הנאה אחת בעולם הזה שהיא מעין הנאה רוחנית - הנאת הכבוד. כאשר מכבדים אדם ואתה רואה איך שהוא נהנה מהכבוד שחולקים לו וכבר הוא מחכה לחלק השני... איזו הנאה יש לו?! הלא הוא לא אכל, לא שתה ולא ישן. אין זו הנאה גשמית אלא הנאה רוחנית, ובהיות וזו היא הנאה רוחנית, מעין עולם הבא, לכן אנשים כל כך להוטים אחרי ההנאה הזו, עד כדי כך שיש אנשים שמשלמים כסף כדי שיכבדו אותם... ההנאה הזו שיש לאדם מן הכבוד בעולם הזה, מגרעת מחלקו השמור לו לעולם הבא.

רבי אבהו היה רב כבודו בעולם הזה, וכמו שמספרת הגמרא (סנהדרין יד.) שהוא היה מהנכנסים ובאים אצל הקיסר הרומי, והוא היה השתדלן של כלל ישראל אצל המלכות. וכשהיה רבי אבהו מגיע אפילו אצל אומות העולם - היו כולם עומדים ושרים לפניו 'מדברנא דאומתיה', מנהיג הדור, וכך היו תמיד חולקים לו כבוד מלכים.

ודאי ידע רבי אבהו את רוב עמלו ויגיעתו הנוראה בתורה, אבל עם כל עמלו בתורה ועם כל הרבצת התורה שהיתה לו ביישבתו בקיסרי, ועם כל מה שהעמיד תורה בישראל וניצח את המינים והאפיקורסים, עם כל זה עדיין תמיד חשש ודאג רבי אבהו שמא חלילה את כל העולם הבא שלו כילה ואכל בעולם הזה, על ידי הכבוד הרב והגדול שחלקו לו אנשי דורו. ולכן עכשיו בזמן שעמד להסתלק מן העולם והקב"ה הראה לו את שכרו המעותד לו, התפלא והשתומם רבי אבהו 'כל אלן דאבהו', כל זה שלי?! והרי אני תמיד אמרתי 'לריק יגעתי לתוהו והבל כוחי כיליתי'. וזו היתה תמיד הדאגה של גדולי ישראל, מה יהיה עם חלקם לעולם הבא.

מי שהוא נוטף עכשיו - חלקו של עולם הבא הוא נוטף

אחר כך אמרו רבותינו: דבר אחר אימתי התורה משחקת למי שהוא עמל בה, ליום אחרון. הווי בשעת סילוקן של צדיקים הקב"ה מראה להן מתן שכרן ומשמחן, וזהו מה שאומר

הפסוק 'ותשחק ליום אחרון', כי ביום האחרון לחייהם, ברגעים האחרונים שלהם, מראה להם הקב"ה את מתן שכרן לעתיד לבוא ואז הם שמחים, כשרואים שלא אכלו את שכרן בעולם הזה ופעולתם לפנייהם.

וכך שמעתי על כמה מגדולי ישראל זצ"ל שאפילו שהיו כל ימיהם מדוכאים בסבל וביסורים, ברגעים האחרונים בחייהם שעה קלה קודם פטירתם ראו איזו צהלה רוחנית נשגבה על פניהם. מדוע? - 'ותשחק ליום אחרון'. אלו הם הרגעים בהם מראה הקב"ה לצדיק את שכרו השמור לו.

וכך אמרו במדרש (שמות רבה פנ"ב ס"ג), אמר בן עזאי 'יקר בעיני ה' המותה לחסידיו' אימתי הקב"ה מודיע לצדיקים מה יקר שמתקן להם? - סמוך למיתתו, שנאמר 'המותה לחסידיו'. באותה השעה הם רואים ושוחקים, לפיכך 'ותשחק ליום אחרון'.

ומספרים רבותינו: מעשה בתלמיד אחד של רבי שמעון בר יוחאי, שיצא לחוץ לארץ ובא עשיר. הוא עזב את תלמודו ונסע לחוץ לארץ לעסקיו, ואכן מזלו "שפר" עליו וחזר כשהוא עשיר. היו שם כמה תלמידים שראו אותו, זכרו איך שפעם היה אחד מביניהם שישב על התורה בדוחק, ועכשיו יש לו רכב יפה, מצית של זהב ועבד כושי שרץ לפניו... וקנאו בו. היו התלמידים מתחילים ללחש ביניהם, אולי גם אנחנו נסע לחוץ לארץ ונתעשר.

ידע רבי שמעון, רבי שמעון הבין מה מתרחש וקלט מה יש בלבם של התלמידים, והוציאן לבקעה אחת שלפני מירון. באיזור מירון יש הרבה בקעות, ואמר להם רבי שמעון, אתם לא צריכים לנסוע לחוץ לארץ, בואו ונצא ביחד ליד מירון. התפלל ואמר בקעה בקעה התמלאי דינרי זהב, והתחילה מושכת דינרי זהב לפנייהם, נהיה כמין נהר של דינרים עובר שם. כשאדם מתאר לעצמו מה שהיה שם, נהר של זהב, הוא כבר מתחיל לחייך...

אמר להם רבי שמעון זהב אתם מבקשים? - הרי זהב לפניכם, טלו לכם. הזהב הזה הוא נקי מוחשש שעטנז, ואתם יכולים לקחת ככל שתאווה נפשכם... אבל, הוסיף להם רבי שמעון משפט איום ונורא: אלא היו יודעין כל מי שהוא נוטל עכשיו - חלקו של עולם הבא הוא נוטל שאין מתן שכר התורה אלא לעולם הבא, הווי 'ותשחק ליום אחרון'. ב'יום אחרון', בעולם הבא שלך, שם אתה צריך להיות שמח. אם אתה רוצה לקבל את השכר שלך בעולם הזה כמו אותו תלמיד שנסע לחוץ לארץ והחליף את עולמו, אתה יכול, אתה יכול לקחת כמה דינרי זהב שתמצה, אבל תדע נאמנה שאתה לוקח כאן מחלקך שם.

את המימרה הזו של רבי שמעון בר יוחאי, כל אחד ואחד צריך לדעת. 'היו יודעין שכל מי שהוא נוטל עכשיו, חלקו של עולם הבא הוא נוטל'. התורה נקנית ביסורין, וגם זה הוא מסוג היסורין שאי אפשר לו לאדם לקבל את שכרו בעולם הזה, ואם הוא מקבל שכרו בעולם הזה, מוחשבונו של עולם הבא הם.

מוסיף רבינו הסטייפלער זצ"ל וכותב, והנה לעמלי תורה לא הובטח שיזכו לעשירות, ואז אדם יכול לחשוב לעצמו, 'בגלל שאני לומד תורה אני מפסיד, והנה לפלוני שלא לומד תורה יש יותר', ולא היא. ברית כרותה היא שעל ידי עסק התורה לא יפסידו ולא יגרע מנת חלקם מכמו שהיה בא להם אילו לא היו עוסקים בתורה. נכון הדבר שלא הובטח למי שיעסוק בתורה שתהיה לו עשירות, אבל אין מציאות כזו שעל ידי עסק התורה אדם יפסיד ממה שהיה לו אילו לא היה עוסק בתורה. וזו ידיעה שכל אחד ואחד צריך לתקוע היטב בלב, שאין אפשרות שתגרום לאדם פסידא ויגרע מנת חלקו בגלל עסק התורה והמצוות שלו. וכמו שאמרנו פעמים רבות מאמר רבותינו ז"ל במדרש דברים רבה (פ"ד ס"ה) אמר הקב"ה שמעו לי, שאין אדם ששמע לי והפסיד.

וגם באמת, לבסוף לאחר זמן רב משתלם לו גם בעולם הזה ולפי ערך יגיעתו בתורה מתקיים בו 'במקומך יושבוך', כמאמר התנא במסכת אבות, כי מי שמקיים את התורה מתוך הדחק סופו לקיים אותה מעושר (אבות ד, ט). ואם אדם רוצה לקבל את השכר שלו כאן בזה העולם ובמזומן - יתנו לו, אבל ידע כי בזה הוא אוכל את חלקו של עולם הבא.

תורה מתוך הדחק היא למעלה מן הכל ואין תמורתה

רבותינו במדרש (שמות רבה ה"ל) סמכו מעשה נוסף למעשה הקודם, כדי ללמד אותנו את היסוד הזה. מעשה ברבי שמעון ברבי חלפתא, שהיה מגדולי התנאים, תלמידו של רבינו הקדוש. הגמרא מספרת במסכת סנהדרין (נט:): שפעם אחת רבי שמעון ברבי חלפתא יצא מהעיר והלך בדרך, וראה שני אריות שבאים לפניו. אדם צריך לתאר לעצמו איך נראה אריה, ולא אריה שנמצא בכלוב בגן החיות, שהוא אריה במלואים... אלא אריה בטבע, שם כשהוא נמצא במרחב הטבעי שלו הוא מלך בביתו, ושאהגה שלו מקפיאה את הדם. אדם יתאר לעצמו את העינים הבורקות של האריה, את הרעמה ואת הזנב, והלא זה מבהיל כל לב. וכל זה באריה אחד, אבל אם באים שנים יחד?! - אוי ואבוי... רבי שמעון ברבי חלפתא

ג. וטוב שכך, כי עשירות היא הנסיון הכי גדול שיכול להיות לאדם, ועל ידה הוא יכול להפסיד את שני העולמות שלו, הן העולם הזה והן העולם הבא. מדוע? - מפני נסיון הגאווה. קשה מאד למצוא עשיר עניו. בדרך כלל מי שהוא עשיר מלא גאווה וגסות רוח, וסבור הוא שכולם צריכים לכרוע לו ברך ולהשתחוות לפניו. אדם שיש בו גסות הרוח, הקב"ה שונאו, ואין מכה קשה מזו לאדם, 'הנה רחיק יאבדו'.

ועוד, נסיון הצדקה. עשיר צריך לתת הרבה כסף לצדקה, ובכל פעם ופעם שמרוויח באיזו עסקה הוא צריך להפריש ממנה מעשר. איך יתן מעשר בכל יום? הרי פעם אחת שהוא נותן מעשר הוא כבר מת שלש פעמים... ואמנם יש יחידי סגולה שהצליחו לעמוד בנסיון העושר, אבל רובא דרובא לא יכולים לעמוד בנסיון הגדול הזה.

רואה את שני האריות מתקרבים אליו, ויודע שהם לא באים כדי לדרוש בשלומו, אלא כדי לעשות סעודת סיום... מה יעשה רבי שמעון ברבי חלפתא?!

עמד ואמר, רבונו של עולם 'הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם', האריות האלו רעבים וצריך לדאוג לאכילה שלהם, ומיד ירדו מן השמים תרי אטמתא, שני ירכיים של בשר. הביא להם רבי שמעון את שני חתיכות הבשר האלו ואמר להם, 'בכבוד, תאכלו. זה בשר שכשר בהשגחת בד"ץ של מעלה'... אכלו האריות מהבשר והותירו. הביא רבי שמעון ברבי חלפתא את הבשר שנשאר לבית המדרש ושאל את החכמים, האם הבשר הזה כשר לאכילה? ואמרו לו שבוודאי הוא כשר, שאין דבר טמא יורד מן השמים.

זה היה התנא האלהי רבי שמעון ברבי חלפתא, שבקלות נעשה לו נס. וגאון עוזינו החיד"א זצ"ל בספרו מראית העין (סנהדרין שם) מדקדק שאפילו לא כתוב שנעמד והתפלל להקב"ה שיעזור ויושיע אותו, אלא רק אמר 'הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם', ומיד כשאמר את הפסוק הזה שודדו כל מערכות הטבע ונעשה לו נס וירד הבשר מן השמים.

אומר המדרש, רבי שמעון ברבי חלפתא בא ערב שבת אחת ולא היה לו מה להתפרנס. התנא הקדוש הזה שאנחנו מדברים עליו, הגיע פעם אחת ערב שבת והנה אין לו כלום בבית, מרוב עניות. יצא חוץ לעיר והתפלל לפני הקב"ה. אמר רבי שמעון ברבי חלפתא, רבונו של עולם הגה מתקרבת שבת המלכה וצריך לדאוג לצרכי שבת, ואני אין לי לא יין ולא חלות ולא כלום לצורך השבת. נתנו לו אבן טובה מן השמים. תפילתו נשמעה, והורידו לו אבן יקרה. נתנה לשולחני, הלך ופדה את האבן תמורת ממון, ופרנס את אותה השבת. בכסף הזה הלך וקנה את כל מה שהיה צריך לכבוד שבת קדש.

אמרה לו אשתו, מהיכן אלו?! כשבא רבי שמעון ברבי חלפתא אל ביתו, ראתה אותו אשתו שהוא חוזר עם כל מצרכי השבת בשפע. היא הכירה אותו מקדמת דנא וידעה שאין הפרוטה מצויה בכיסו, והתפללה 'מהיכן אלו?!' מאיפה יש לך את כל הבשר והדגים וכל המטעמים? אמר לה, ממה שפרנס הקב"ה. רבי שמעון ברבי חלפתא לא רצה להשיב לו במפורש מה שהיה, והשתמט ואמר לה 'אל תדאגי, זה פרנסה מהקב"ה'.

אמרה לו אם אין אתה אומר לי מהיכן הם איני טועמת כלום. אני רוצה לדעת בדיוק איך קבלת את כל זה. כשהיא אמרה שאם לא יגלה לה היא לא תטעם, לא היתה לו ברירה. הוא לא היה מאנשי הזמן שלנו שהיו אומרים לה 'טוב מאד, הלואי שלא תטעמי'... הוא כיבד אותה 'אשתו כגופו', והתחיל מספר ואמר לה כך התפללתי לפני האלקים וניתן לי מן השמים. כל מה שאת רואה שהבאתי לכאן, על ידי התפילה שלי בא. כיון שראיתי שהמצב דחוק, התפללתי ואמרתי להקב"ה, אל מלא רחמים, רחם עלי ופרנס אותי, ואכן התפילה שלי התקבלה וסייעו לי מן השמים.

אמרה לו ככה! איני טועמת כלום עד שתאמר שתחזירה למוצאי שבת. אני רוצה שתבטיח לי שתחזיר את האבן היקרה הזו במוצאי שבת לשמים. **אמר לה, למה?! על מה הקפידא הגדולה הזו שאת כל כך תקיפה בדעתך שעלי להחזיר את האבן, ולא מוכנה לטעום דבר עד שאבטיח לך את זה? אמרה לו, אתה רוצה שיהיה שולחנך חסר ושולחן חבירך מלא?! אם אתה תקבל את השכר בעולם הזה, יהיה חלקך חסר בעולם הבא.**

הלך רבי שמעון והודיע מעשה לרבי. רבי שמעון ברבי חלפתא הלך אל רבו, רבינו הקדוש, והתייעץ אתו מה לעשות אם לשמוע בקול אשתו אם לא. **אמר לו לך אמור לה לאשתך אם שולחנך חסר אני אמלאנו משלי.** תגיד לה שאין מה לדאוג, לפי שאם יהיה חסר מהשולחן שלכם לעתיד לבוא, אני אתן לכם משלי ואפרנס אתכם, ולא יהיה חסר לכם כלום בעולם הבא.

הלך ואמר לה. הגיע רבי שמעון ברבי חלפתא אל אשתו ואמר לה, אל תדאגי. הייתי עכשיו אצל רבי יהודה הנשיא, סיפרתי לו את המעשה והוא אמר שאין לנו מה לדאוג. השולחן שלנו בעולם הבא לא יהיה חסר, ואם כן יחסר - הוא ידאג להשלים אותו משולחנו.

אמרה לו: כך?! לך עמי למי שלמדך תורה. אני רוצה לבוא יחד אתך אל הרב שלך, אל רבי. באה אשתו של רבי שמעון ברבי חלפתא, אשת חבר כחבר, יחד עם רבי שמעון אל רבי. **אמרה לו רבינו וכי רואה אדם חבירו לעולם הבא?! אתה אמרת לבעלי שאין לנו מה לדאוג כי אם השולחן שלנו יהיה חסר אתה תשלים לנו אותו משלך.** וכי אתה תראה אותנו לעולם הבא?! - והלא הפסוק אומר (קהלת יב, ה) **'כי הולך האדם אל בית עולמו', בית עולמים אין כתיב כאן אלא 'עולמו' שלכל צדיק וצדיק יש עולם בפני עצמו,** ואם כן אנחנו לא נתראה בעולם הבא, ואיך זה תשלים לנו משלך!?

ביון ששמע רבי כך, הודה, הלך והחזיר. רבי אמר לרבי שמעון ברבי חלפתא, אשתך צודקת, ולך תחזיר את האבן. **ביון שפשט ידו להחזירו מיד ירד מלאך ונטלה ממנו.** ואמרו רבותינו שהנס האחרון יותר גדול מהראשון, כי אחרי שכבר נותנים משמים לא לוקחים בחזרה. ומדוע כל זה? **כי אין מתן שכרה של תורה אלא ליום אחרון,** הווי 'ותשחק ליום אחרון'.

והנה, בכדי להבין את כל הויכוח של רבינו הקדוש ורבי שמעון ברבי חלפתא עם אשתו יש להאריך, אבל שורש הענין הוא סביב הנקודה עליה אנחנו מדברים, יסורים של תורה. רבי שמעון ברבי חלפתא היה כל ימיו מיוסר ביסורי ודקדוקי עניות, ועניות זו יסורים נוראים. הגמרא אומרת (ערובין מא:): **'שיסורי עניות מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, מפני שהעניות יכולה להוציא מהאדם את כל יישוב דעתו ולבו.** רבי שמעון ברבי חלפתא היה כל ימיו שרוי בעניות, ומהמדרש משמע שלכל ימות החול לא דאג שיהיה בביתו אוכל ומשקה, כי אם לשבת. מדוע? - כי על ימי החול לא היתה לו דאגה, שכן אפשר להתענות בהם... אבל בשבת אסור להתענות, ועליה הוא דאג.

וכך ישב רבי שמעון ברבי חלפתא ולמד תורה, עם כל היסורים, עם כל הדחק ועם כל העניות שאין כדוגמתה. וזו היתה עיקר טענתו של אשתו לרבי וכך היא אמרה, אמת שאתה, רבינו הקדוש, הוא גדול הדור, נשיא ישראל וראש הסנהדרין, שהלכה כמותך בכל מקום שנחלקת עם מישהו, ויש אומרים שאפילו כשנחלק על רבים מחבריו הלכה כמו רבי (בבא בתרא קכד:). אין ספק שאתה הוא גדול הדור ושולחנך לעתיד לבוא יהיה מלא. אבל עדיין, אתה לא למדת תורה מתוך הדחק ולא למדת תורה מתוך עניות, שהלא אתה היית עשיר כל ימך, וכמו שאומרת הגמרא (עבודה זרה יא.) ששולחנו של רבי לא היה חסר צנן וחזרת לא בימות החורף ולא בימות הקיץ.

לא כל עסקי התורה שווים, ואיכויות התורה יש בהם מעלות מעלות. בעלי, אמרה אשתו של רבי שמעון ברבי חלפתא, למד תורה מתוך דחק עניות שחורה ומתוך יסורין, ותורה כזו אי אפשר לך להשלים ולתת משולחנך, כי אין לך את המעלה ואת החלק הזה בתורה (כך פירש במכבי אור הנ"ל).

אם כן למדנו, כי התורה נקנית מתוך יסורין, כמו שאמר רבי שמעון בר יוחאי במימרא הראשונה שלו בתלמוד. ורבי שמעון בר יוחאי עצמו לימד אותנו עוד דבר, שאם אדם רוצה לקחת את חלקו פה ולעסוק בתורה מתוך עשירות, הוא יוכל לקחת את זה, אבל ידע ברור כי בזה הוא מגרע לו את חלקו השמור לו לעולם הבא. ולהיפך - אם אדם יושב ועוסק בתורה מתוך הדחק, ו'דחק' זה לא רק בעניות, דחק זה גם בכשרונות, וגם אחד שקשה לו לעסוק בתורה לפי ענינו, אחד שצוחקים ומלגלים עליו בבית או בחברה על שהולך ולומד תורה, או אחד שכל היום כולו עסוק במלאכתו ובעת ערב כשהוא עייף ורק רוצה לישון מתגבר והולך לשיעור תורה, וכי זו לא תורה מתוך דחק ויסורין?! גם זה בכלל יסורין של תורה, ואין לתאר ואין לשער את החביבות שיש להקב"ה לאדם כזה. ואשריו ואשרי חלקו של אדם שזוכה לזה, ואין שום היכי תמצוי בעולם לשלם תמורת תורה שנקנית מתוך הדחק ומתוך היסורין, כמו שראינו במעשה עם רבי שמעון ברבי חלפתא. וה' יהיה בעזרנו.

חידו"ת פרשת בהר

א. בענין תקיעת שופר בשבת

ויקרא (כ"ה ט'): "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחדש, ביום הכיפורים, תעבירו שופר בכל ארצכם".

ופירש רש"י ז"ל: "ביום הכיפורים, ממשמע שנאמר ביום הכיפורים, אני יודע שהוא בעשור לחדש, אם כן למה נאמר בעשור לחדש, אלא לומר לך תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם, ואין תקיעת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד". והיא ברייתא בתורת כהנים שם.

ורבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה אחר שהביא דברי רש"י ז"ל כתב: "והנה הרב [רש"י] מפני בקיאותו בתלמוד והכל לפניו כשולחן ערוך, אינו חושש וסותם הברייתות, והן מטעות לשאר בני אדם, שידוע הוא וברור בתלמוד כי התקיעות כולן, של ראש השנה ויום הכיפורים, ואפילו של רשות, ומתורת הן בשבת, לפי שהיא חכמה ואינה מלאכה, ותוקעין היו בדין תורה בשבת של ראש השנה ושל יום הכיפורים בכל מקום. וענין התקיעה בבית דין, תקנת רבן יוחנן בן זכאי היא משחרב בית המקדש, לפי שגזרו בה מפני שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי לתלמוד ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים, והתיר לנו רבן יוחנן בן זכאי בבית דין בלבד, ואין לזה עיקר בענין הכתוב כלל, ומה שהזכירו (בת"כ פ"ב ה"ה) תקיעה בעשור דוחה שבת, לומר שהיא נעשית בכל יום הכיפורים, כי הדחיה ביום הכיפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא, שיום הכיפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות, ומכל מקום רצה הרב ללמדנו שתקיעת שופר ביום הכיפורים נעשית בכל מקום, שפירוש "תעבירו שופר בכל ארצכם" ללמד שכל יחיד חייב לתקוע, ואין התקיעה בבית דין בלבד כמו הספירה". עכ"ל, וחזר הרמב"ן ז"ל וכפל השגתו על דברי רש"י ז"ל ב"דרשה לראש השנה" הנדפסת בספר כתבי רמב"ן ח"א (דף ר"ט) עיין שם.

ורבי יעקב בעל הטורים ז"ל ויקרא שם כה כתב: "תעבירו שופר בכל, ראשי תיבות שבת, לומר דדוקא תקיעת יובל שהיא בבית דין דוחה שבת" עכ"ל.

והנאמן האדר"ת ז"ל בביאורו עטרת אדר"ר על בעל הטורים (שם דף קע"ב) כתב: "והוא מדברי התורת כהנים וכפירוש רש"י, ועיין לרמב"ן ז"ל מה שכתב לתמוה על זה, ולכאורה היה נראה לפרש דברייתא דתורת כהנים אתיא כרבי אליעזר דסבירא ליה דמכשירי שופר דוחים שבת ככל מכשירי מצוה (וכשבת קל"א ב), אלא דזה אינו דלדבריו גם שופר של ראש השנה כן, כמו שאמרו שם דגמרי מהדדי, ועל דרך פלפול יש לומר דכיון דכתוב להדיא "בכל ארצכם" תעבירו שופר, אי אפשר לחז"ל לגזור על זה, מה שאין כן בראש השנה דכתיב בו זכרון תרועה גם כן לא הוה כגוזרים על המפורש להיתר, כיון שיש לומר דהך קרא לשבת כדאיתא בראש השנה (כ"ט ב') "עכ"ל. [ועיין שם מה שהעיר על דברי בעל הטורים שכתב שהתקיעה בבית דין ואכמ"ל].

ובזאת ראיתי לכהן הגדול מאחיו הגאון רבינו מאיר שמחה זצ"ל בספרו המופלא משך חכמה (שם פרשת בהר דש"נ ע"א) שכה כתב: "הנה בסוגיא דראש השנה פריך רבא חדא אי מדאורייתא במקדש אמאי תקענין ע"ש, וזה לא קשיא לפום דרשא דתורת כהנים, דרק מכל ארצכם אתמעוט. אבל הקושיא השניה דהא תקיעת שופר לאו מלאכה היא, קשה על הך ברייתא, ולומר אסמכתא הוא דחוק. ונראה דקאי הך ברייתא כהך דסבר רבי אליעזר בשבת דשופר וכל מכשיריו דוחין השבת, ואם כן לעשות השופר שהוא באופן דאיכא מלאכה, ועל זה קאמר שפיר דשל ראש השנה אינו דוחה בכל ארצכם, וזה נכון דסתם ספרא רבי יהודה וחביבין עליו שמעתתיה דרבי אליעזר רביה דאביו עיין מנחות (י"ח א') "עכ"ל. ודפח"ח. [והשוה לדברי רבינו הט"ז בספרו דברי דוד במה שכתב ליישב דברי רש"י ז"ל, וסברתו שרש"י ז"ל מפרש הפסוק בדין תורה ממש ולא אסמכתא ע"ש].

אלא שיש לעיין בדרך זו וכמו שכתב הגאון האדר"ת ז"ל דאם כן אף בשופר דראש השנה נמי נימא הכי אחר דגמרי מהדדי וכנ"ל ויש לעיין בהא, ועיין היטב בגוף דברי הירושלמי דלקמיה.

ואם היתה לנו רשות היינו אומרים בס"ד, דהן אמת ונכון כמו שכתב הרמב"ן ז"ל דתקיעת שופר דאסורה בשבת אינה אלא מדרבנן, וכדאמר רבא בבבלי, אבל אין כן שיטת הירושלמי שם בראש השנה (פ"ד ה"א ד"ה ע"ב) אלא סבירא ליה דהא דאין תוקעין בשבת בגבולין מן התורה הוא, ועיין במפרשים שם, ובהגהות יפה עינים, ובתוספות רי"ד לירושלמי שם שכתב כן להדיא כמה וכמה פעמים, ואם כן אתי שפיר בפשיטות דהך ברייתא דתורת כהנים כיירושלמי סבירא לה, ונעלם ממני מדוע לא הזכירו רבותינו הרמב"ן ז"ל ושאר גאוני בתראי דלעיל לשיטת הירושלמי, ועלו יפה דברי רש"י ובעל הטורים ז"ל.

ואי משום שרש"י ז"ל לא הביא לפי מסקנת הבבלי והביא כשיטת הירושלמי, הא לא קשיא מכמה טעמי, ועיין מה שהבאנו במפתח כללי רש"י שבסוף ספרי שם בצלאל (סימן מ' פרק ב') בס"ד.

ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי מנחם בכמהר"ש ז"ל בספר היקר דברי מנחם על שלחן ערוך או"ח (סימן תר"י הגה"ט אות ג') שעמד בדברי רש"י (פרשת אמור) על הפסוק מקרא קודש דיום כיפורים קדשהו בכסות נקיה והוא תימה דהא אינו אלא מדרבנן, והביא דברי הגאון רבי אברהם צרפתי ז"ל רבה של עיר התורה אדריאנופולי (נח נפשיה שנת תפ"ב) שכה כתב: "דלא קשיא מידי, שאפילו נאמר דחייב כסות נקיה ביום הכיפורים אינו אלא מדברי סופרים, אין לתמוה על רש"י איך הביאו בנימוקיו על התורה, דכיון דקרוב לפשוטו של מקרא אף אם הוא מדברי סופרים דרכו של רש"י לפרשו על הכתוב, וכמו שכתב רש"י בפרשת אמור גבי זכרון תרועה מקרא קודש דפירש זכרון פסוקי זכרונות וכו', וזכרון פסוקי זכרונות ליכא מאן דפליג שהם מדברי סופרים", ולפי דרכו דון מינה לנדון דידן, ועיין בה. ואני הנלע"ד כתבתי בס"ד.

אמנם מה שכתב הגאון הנ"ל "וזכרון פסוקי זכרונות ליכא מאן דפליג שהם מדברי סופרים", אכן איפלגו בה קמאי, ועיין בזה בספר יד דוד ראש השנה (כ"ט ב' ד"ה מדאורייתא דקצ"א ע"ב) ועוד שם (ל"ב א' ד"ה רחמנא דקצ"ב ע"ב), ושו"ת עמודי אש (סימן) ואכמ"ל.

ב.בענין חומר עון אי שמירת מצות שמיטה

ויקרא (כ"ו ל"ד): "אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה, ואתם בארץ אויבכם, אז תשבת הארץ והרצת את שבתותיה, כל ימי השמה תשבות את אשר לא שבתה בשבתותיכם בשבתם עליה וגו', והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם והם ירצו את עונם" וגו'.

ובספר דברי הימים ב' (ל"ו י"ז): "ויעל עליהם את מלך כשדים ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם, ולא חמל על בחור ובתולה זקן וישיש הכל נתן בידו: וכל כלי בית האלהים הגדולים והקטנים ואוצרות בית ה' ואוצרות המלך ושריו הכל הביא בבל: וישרפו את בית האלהים וינתצו את חומת ירושלם וכל ארמנותיה שרפו באש וכל כלי מחמדיה להשחית: ויגל השארית מן החרב אל בבל ויהיו לו ולבניו לעבדים עד מלך מלכות פרס: למלאות דבר ה' בפי ירמיהו, **עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה**", והדברים נוראים.

הרי מפורש בתורה הכתובה על ידי משה רבינו ע"ה מפי הגבורה, כי סיבת הגלות היא על אשר לא שמרו שמיטה, ועיין בארוכה בביאור התורה לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שם, ובדברי רבינו בחיי ז"ל שם.

ובן בתורה שבעל פה האריכו רבותינו ז"ל במקומות הרבה שסיבת הגלות על אשר לא שמרו שמיטה, זו לשון הספרא שם (בחקתי פ"ז ה"ב): "אז תרצה הארץ את שבתותיה, אני אמרתי לכם שתהו וזורעים שש ומשמטים לי אחת, בשביל שתדעו שהארץ שלי היא, ואתם לא עשיתם כן, עימדו וגלו ממנה והיא תשמט מאיליה כל שמיטים שהיא חייבת לי, שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה תשבות".

ותנן במסכת אבות (פ"ה מ"ט) גלות באה לעולם על עובדי עבודה זרה, ועל גלוי עריות, ועל שפיכות דמים, ועל השמטת הארץ וכו', והדבר מתרבה במוצאי שביעית, מפני פירות שביעית, ותניא במסכת אבות דרבי נתן (פל"ה ה"ד): "על שמיטת הארץ מנין שבאה גלות שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה אמר להן הקדוש ברוך הוא הואיל ואין אתם משמיטין אותה היא תשמט אתכם ומספר ירחים שאי אתם משמיטין אותה היא תשמט מאיליה לכך נאמר אז תרצה הארץ כל ימי השמה", וכן הוא בבלי מסכת שבת (ל"ג א') ע"ש.

ובמסכת סנהדרין (ט"ל א'): "אמר הקב"ה לישראל זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו", ועיין רש"י שם, ובמדרש תנחומא (בהר ס"א): "אתה מוצא בימי ירמיה בשביל שחללו את השביעית נמכרו לנכרים, שנאמר ויעל עליהם מלך כשדים ויהרוג בחוריהם בחרב בית מקדשם וגו', אמר הקב"ה למשה ראה האין נמכרין לנכרים בשביל שחללו את השביעית" ועוד עיין שם, ועיין רש"י ויקרא כ"ה י"ח): "וישבתם על הארץ לבטח, שבעון שמיטה ישראל גולים" וכו' ע"ש, ולהפך להפך שבזכות שמיטה נזכה ל"וישבתם על הארץ לבטח" וגו' אמן.

לאור כל זאת שמהסיבות היותר עיקריות שגלו ישראל מארצם ונתרחקו מעל אדמתם, היה בעון ביטול שמירת השמיטה, אם כן אנחנו דור עיקבתא דמשיחא, שלהי הגלות, על אחת כמה

וכמה יש לנו להתאמץ ולהתעצם בכל לב, בכל נפש, בכל מאד, ובכל כח בקיום מצות שמיעה כהלכה בכל דקדוקיה ופרטותיה בלא שום בקשת קולא כלל.

ואדרבה קיימא לן: "מידת תשובתו לפי מדת משובתו" כלשון החסיד רבינו יונה זצ"ל בספרו שערי תשובה (ש"א אות ט"ו ואות מ"ז), ובמה שקלקלנו אנחנו, ומעלו אבותינו, עלינו הבנים החובה מוטלת להשמר להזהר ולקיים עד קצה אחרון, ואם האבות "לא נתנו נפשם על מצות שמיעה, ולכן לא נתקיימה בידם" (כאומנם במכילתא פרשת כי תשא), אנחנו בניהם הקמים תחתם נהיה בני תרבות צדיקים ונתקן הענין, ואיך נהדר בתר קולות בענין יסודי וחמור זה דשמירת השמיעה, אשר היא אם כל ברכה וטובה, ובה תלוי קץ הגאולה וקירוב הישועה לתקן עולם במלכות שדי.

ומה מאד יש להתאונן ולקונן בקריעת לב, ולצוות מרה ככרוכיה, על אשר עדיין חושבים מדברים ופועלים להשתמש שוב בהיתר המדומה הנקרא "היתר מכירה", לרגל שנת השמיעה הבאה עלינו לטובה לחיים טובים ולשלום היא שנת תשס"א, ולעקור בידים מצות שביעית, אשר בה תלויה גאולתנו ופדות נפשנו, קירוב הגאולה והתגלות כבוד שמו יתברך בב"א.

ובפרט אנחנו בני ספרד הי"ו שרבותינו עיני העדה גדולי הדור האחרון נ"ע, יצאו חוצץ נגד "היתר" זה וביטלוהו כעפרא דארעא, וכדבר שאין בו ממש ויסוד, וידועים בזה דברות קדשו של גאון עוזינו ונזר תפארתנו מופת הדור אשר משאתו יגורו אלים, מרנא ורבנא רבי שלמה אליעזר אלפנדרי זצ"ל אשר דחה מכל וכל בשתי ידיים היתר המכירה, וכמבואר לו באר היטב באורך וברוחב ובעומק בפסק ביטול היתר המכירה הנדפס בספרו שו"ת הסבא קדישא ח"א (סימן כ"ב) עש"ב, ועוד לו שם בשו"ת הסבא קדישא ח"ג (סימן כ"ג) עיין שם וצרף לכאן.

וראיתי לנכון להביא מקצת מדברות קדשו של הדיין המצויין ראב"ד פה עיר הקדש ירושלם ת"ו, הוא הגאון המובהק רבי יוסף ידיד הלוי ז"ל בפסק ביטול היתר המכירה הנדפס בראש ספרו שו"ת שארית יוסף ח"ד, אחר שהאריך מאד מאד בביטול היתר המכירה בטענות ממרקות (מדף י"ט עד דף ק"ג), כה כתב שם (דף ק"ב): "ואנכי הרואה בזה לאחד מאחרוני זמנינו רב גדול בתורה, כמו שיראה המעיין בספרו הנורא, הנקרא בשם ספר שערי רחמים [הוא הגאון רבי רחמים יוסף פראנקו ז"ל רבה של העיר חברון ת"ו] ושם האריך בענין זה [בהיתר מכירה על מנת לקוץ] בסברה ישרה וברורה וכו' ע"ש, והרי ראו תראה איך שהרב הג"ל מאד ירא וחרד, ולא מצא שום היתר ולא כתב שום הערמה להתיר איסור שביעית וכו'.

איך שיהיה בודאי לא נמצא ולא ימצא שום רב ראשון או אחרון הירא וחרד לדבר ה' שיתיר דבר כזה חלילה, אם ראשונים כמלאכים שהיו תמיד מיראי הוראה בכל ענין אפילו להתיר דבר איסור פרטי שבא במקרה, איך בדור יתום כזה שדעתנו קצרה, נוכל להתיר דבר גדול זה לעקור שורש ודין שביעית מן העולם שלא ישאר שום זכר למצוה זו, ואם לא ישמעו לנו, מוטב יותר להניח אותם שיעברו על איסור שביעית, ולא נאמר להם מותרים לכם.

ובא לידי ספר בית ישראל ובית רידב"ז הנדפס מחדש, ובית ישראל מחברו רב וגאון תלמיד הגר"א ז"ל, ובית רידב"ז הא לירידי נפשי שהיה אוהבי עד לאחת בצפת ת"ו, והוא גאון

אמיתי אשר הכרתיו שהיה לו תלמוד בבלי ותלמוד ירושלמי כמאן דמונח ליה בכיסתיה זיע"א, ושם בהקדמתו כתב להדיא לאסור שביעית בזמן הזה וליכא שום היתר בזה לא על ידי מכירה, ולא על ידי שום תחבולה, וכמה רבנים גדולים וגאונים, חסידים ואנשי מעשה, מגאוני אשכנז המפורסמים אשר היו בדורינו (רובם ככולם זכרם לחיי העולם הבא) עלו בהסכמה אתו ונתנו בקולם קול עוז ובחמה שפוכה על מי שרוצה להתיר [שביעית ע"י היתר מכירה], ובאמת אחרי ראותי דבריהם נכחלי אש דברים היוצאים מן הלב מעירין קדישין הנ"ל, נכנס מאד שמחה בלבי שגם אני זכיתי להיות בר מזליהו דהני רבנותא בדבר הזה [לאסור היתר מכירה דשביעית], וראיתי בספר הנ"ל ובהסכמת הרבנים הגדולים הנ"ל שהם יצאו למלחמת מצוה על מי שסומך להתיר, ולא די שהם מתירים לעצמן למכור בערמה ותחבולה הנ"ל, אלא שרוצים לכופ גם את מי שרוצה לקיים מצות שביעית כתיקונה ואינם מניחים אותו אלא שיעשה כהוראת המתירים, ובאמת דברים הללו לא יאומן כי יסופר, כל כך עזות פנים להחטיא הרבים בשאט נפש ולהכעיס, ובאמת אפילו אם היה אדם ענוותן כהלל הזקן, יתכעס על עוברי עבירה כל כך, ומה נדבר וכו'.

ומתחילה עלה בדעתי להתיר כמו הוראת הרב שמן המור שימכור הקרקע בהחלט לגוי שנה קודם השמיטה וכו', אך אחר ראותי הני רבנן גאוני בתראי ז"ל שאסרו לגמרי, ולא כתבו שום תקן לזה, אלא לקיים דין שמיטה כתיקונה בלתי שום עצה ותחבולה, גם אנכי מבטל דעתי בזה ומסכים שראוי לעשות שנת השמיטה כתיקונה, וגם הרבנים הנ"ל שעשו תקנה הרב שמן המור עשו תקנה לאדם פרטי, אבל להורות תקנה כללית לבטל זכר שביעית דרבנן, בודאי אין מי שיסכים בזה וכו'.

ועיינן עוד לרב אחרון גדול בישראל חסידא קדישא ופרישא מרבני ירושלם ת"ו הגדולים, הוא הרב כפי אהרן שכתב קונטרס על שביעית בשם "קדושת שביעית", והאריך שם לבאר דיני שביעית בכדי שידעו מה יעשה ישראל, משמע שמקיימים דיני שביעית בפשיטות ככל חוקותיו וככל משפטיו בלתי שום ערמה ותחבולה כלל ועיקר כי אם כדין תורה ממש, שהרי הרב כפי אהרן לא הזכיר שום דבר מזה לא מיניה ולא מקצתיה, ואם איתא שהיה קשה עליהם לשמור שביעית ואי אפשר לעמוד בזה, ומוכרחים לעשות להם איזה תקנה להתיר, בודאי לא היה הרב שותק מזה לראות אם יש להם תקנה.

הנה נא ערכתי משפט והארכתי בזה ומלבד הראיות העצומות שהבאתי שאי אפשר להתיר [בהיתר מכירה], גם את זה הזכרתי כמה רבוותא ראשונים ואחרונים שכולם מסכימים באיסור שביעית שאין להקל במכירה על ידי הערמה, ובפרט שהישראלי המוכר עצמו יחזור לעסוק בשדה, לעדור ולזמור ולבצור, הס שלא להזכיר.

עד כאן דברות קדשו של הגאון רבי יוסף ידיד הלוי זצ"ל, היוצאים מלב טהור ומרותח על עקירת מצות שביעית זיע"א.

ומר מחותנינו היקר הגאון המובהק מרביץ תורה לעדרים, רבי עמנואל טולידנו שליט"א בסוף ספרו היקר עוטה אור על מסכת שביעית (דף ע') הדפיס תשובה להלכה בענין ביטול היתר מכירה שקיבל מדודי ראש ישיבת פורת יוסף המעטירה יכב"ץ, מרן גאון ישראל רבי יהודה צדקה

זצ"ל והנני להביא קטעים מתשובתו: "כת"ר מפלפל בחכמה על דבר היתר המכירה הנוהגת בזמנינו כאילו יש כאן מכירה, והפלפול אם מותר לישראל לעבוד בה, ולענ"ד אין כאן מכירה כלל, וכל זה הערמה ניכרת שאין לה כל תוקף, וכל בר בי רב יודע שמכר כזה אינו חשיב מכר, ואין להאריך בדבר ברור כזה, וכאן כל העולם וגם המוכר וגם הקונה יודעים שכל המכר לא נעשה לשם קנין רק הערמה הניכרת והדברים ברורים וכו', היעלה על הדעת שאם הקונה [הגוי] יתבע את הקרקעות שקנה - היתנו לו - בטח יתנו לו כדור בראש, ולא יתנו לו את קרקעות ישראל, האם אין חוכא ואטלולא על כל המכירה הזאת, ודאי שהיתר זה אין לו שום יסוד ולא תועיל כל התחכמות, אלא ודאי מכר כזה בטל מעיקרו", עיין שם כל דברות קדשו בזה זיע"א.

ועוד הנני להביא כאן מה שכתבתי בחיבורי נר יהודה בקונטרס "יהודה יעלה" (דף ל"א) לזכרו של דודי הבלתי נשכח, מרן ראש הישיבה הגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל: "כמה וכמה פעמים סיפר לנו בהרחבה על הקשיים המרובים והגדולים שהיו לפני שנות דור בקיום מצות השמיטה כהלכה, שכמעט לא היו מצויים כלל ירקות ופירות והיינו עומדים בתור עבור בצל אחד רקוב" כלשונו ז"ל, ובזה היה צריך לפרנס משפחה שלמה אם על בנים עוללים קטנים. ובשמיטת תשי"ב היה הצבור בירושלם ת"ו ניזון כמעט כל השנה רק מחלב ומוצרי ככתוב בספר בית אב וכידוע, ולא זו כמלא הנימא בדבר ולא סמך על שום היתר בדבר, ואדרבה הרעיש מאד שיזהרו בקיום מצוה זו בכל נפש ובכל מאד, ויחוס על נפשו ולא יחוס על ממונו, ראה דבריו החוצבים אש בספרו המופלא קול יהודה (דף קל"א) "מאמר לכבוד שומרי שביעית - גבורי כח עושי דברו", על החובה להתגייס כולנו בשמירת מצות שביעית הן החקלאים והן בני העיר שיבואו לעזרתם, עיין שם בארוכה דברות קדשו, ולא אבה לשמוע כלל וכלל על כל מיני התירים מדומים, ובטל זאת כעפרא דארעא "והוי חוכא ואיטלולא" כלשונו שלו, וכמבואר לו באר היטב בתשובתו שבספר היקר עוטה אור (סימן י"ד) ובספרו קול יהודה (שער ההלכה שיעור כ'), ובאזני שמעתי מפה קדשו כמה וכמה פעמים שכך היתה גם דעת רבו המובהק ראש ישיבת פורת יוסף המעטירה גאון עוזינו **רבי עזרא עטייה זצ"ל** שאין לסמוך על ה"היתר מכירה" ואינו כלום ממש, ולא היה מסוגל להבין כלל מה מדמים זמנינו לזמן הדוחק הנורא והאיום של המושבות בארץ לפני כמאה שנה, וראה שם בדברות קדשו".

ובזאת ממש שמעתי הרבה פעמים, מאז דשמיטה דשנת תשל"ג, ממורי ורבי שר התורה והיראה, עמוד ההוראה, הגאון האמיתי רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל שאין ממש ב"היתר המכירה" המדומה וחלילה וחס לסמוך על זאת, וכבר הוא זצ"ל האריך בנפלאות עוזו תורתו האמיתית ובעוצם תבונתו הטהורה בספרו המופלא "אור לציון" שביעית, בביטול היתר המכירה, עיין שם במבוא שלא הניח פרט אחד מסעיפי היתר המכירה שלא דחאו באמת הבנין והראה שאין בו ממש, ולא הניח שם אבן על אבן מהיתר מכירה זה, ועל כל פרק תקיעה וביטול, ושם (ד"ג ע"א) כתב: "**וכמה רעותות יש בהיתר המכירה המערערות את כל היתר המכירה וכו'**, ואנן סהדי שאפילו יבוא הנכרי ויתן כל ממון שבעולם עבור קרקעות ארץ ישראל, לא יסכימו לכך בעלי הקרקעות, ואין כוונתם באמת למכירה, ונראה הדבר כחוכא ואיטלולא, ואין כאן מכירה כלל", ועוד בדבריו קדשו שם (ד"ט סע"ב) העיד בגדלו וכתב: "וכן דעת מורנו הגאון **רבי עזרא עטייה**

זצ"ל שאין לסמוך על היתר המכירה, והיתה תקופה בישיבה שהיה המצב קשה ולא היה הרבה מה לאכול, ואף על פי כן לא התיר להכניס לישיבה ירקות ממקומות שסומכים על היתר מכירה" עיין שם, ותו לא מידי.

הרי לך עדות נאמנה שעניי העדה רבותינו בני ספרד גדולי הדור האחרון ז"ל התנגדו בתוקף רב נגד ההיתר המדומה הנקרא "היתר מכירה", ובפה אחד ודברים אחדים הכתירוהו "חוכא ואטלולא", ומי רואה כל אלה הגאון החסיד רבי אהרן עזריאל ז"ל, והגאון רבי יוסף רחמים פארנקו ז"ל, [כפי שכתב בשמם בשארית יוסף כנ"ל], והגאון מהרש"א אלפנדי ז"ל, והגאון רבי יוסף ייד הלוי ז"ל, והגאון רבי עזרא עטייה ז"ל, והגאון רבי יהודה צדקה ז"ל, והגאון רבי בן ציון אבא שאול ז"ל, זכותם תהא מגן לנו, שבעה קני המנורה הטהורה, אשר כולם דחו מכל וכל היתר מדומה זה, והם אסרו ומי יתיר וז"ב.

ובמו חי עומד לנגד עיני אותו מחזה נורא, שבהיותי בשנת השמיטה תש"מ בביתו של הגאון הצדיק רבי יעקב מוצ'פי זצ"ל והיה מתמרמר ביותר ומפיו לפידים יהלכו על "היתר" המכירה, איך עלתה כזאת בזמנינו לעקור בידים ולרמוס ברגלים מצות שמיטה החמורה, על ידי היתר מדומה שאין בו ממש, ולעכב גאולתן של ישראל, וכו', ופתח לפנינו את ספרו של הגאון המפורסם רי"מ עפשטיין זצ"ל ערוך השלחן העתיד (הלכות שמיטה סימן ט"ו סוף אות י') והראה לנו שכה כתב: "מה שהקילו בעוונות הרבים בעת הזאת בישובי ארץ הקודש לעשות בשביעית על פי שטרי מכירה על היסוד שאין זה רק מדרבנן - זהו עלבון תורתנו הקדושה, ועלבון ארץ הקודש להאריך פזורינו, וככתוב בתוכחה, ויד המכונים רק בשם ישראל באמצע, כאשר כבר צווחו על זה גדולי הדור כמבואר בתשובת גיסי הגאון הצדיק מוולאז'ין בחיבורו משיב דבר בקונטרס השמיטה, והוא רחום יכפר עון" עכ"ל, והיה הגאון הנ"ל זצ"ל נוהם במר לבכו וחזור ומדגיש: "המכונים" ישראל ... "המכונים" ישראל ... הם רק מכונים !!

ופשיטא ופשיטא שגם הגאון הראשון לציון הרב יש"א ברכה ז"ל בעל שמחה לאיש - בזמן שלנו ובמצב תקופתנו לא היה עולה על לבו הטהור כלל ועיקר להתיר, אחר שעתה נשתנו לגמרי כל התנאים מזמנו, שאין הקרקע שייכת למלך, ואין חרפת רעב ופיקוח נפש והריסת הישוב, וכו', וכמו שהראה בעליל והסביר היטב רב אחא גאון רבי ראובן סופר שליט"א בקונטרסו היקר "על איסור המכירה בשביעית" (סימן ג') עיין שם דברים המצודקים בטוב טעם ודעת נאמרים, ועיין גם במבוא לשו"ת שארית יוסף ידיד ח"ד, ובסוף ספר שמיטה כהלכתה עש"ב, ואין לתלות בו ובחביריו ז"ל בוקי סריקי ח"ו, ולומר דשליחותיהו דרבנן בני ספרד קמאי קא עבדינן, הס מהזכיר לפי תנאי זמנינו, וזה ברור אצל כל חכמי לב יודעי דת ודין מבקשי האמת. [ומר אחי הרה"ג שליט"א בקונטרסו הנ"ל הראה בעליל בביורו אחר בירור בטענות צודקות ובתשובות חלוטות וממרקות, את אפיסתו של "היתר המכירה" בזמנינו, עיין בדבריו הנכונים ותווכח באמת].

ובספר זכור לדוד ח"ב (דף קע"ג) מובא מה שהיה מספר הרה"ג רבי דוד פרנקל ז"ל המשב"ק אצל רבינו הגדול בעל חזון איש זצלה"ה ואלו דבריו: "בענין ה'היתר מכירה", היה החזון איש חוזר וכופל את דבריו בזה הלשון: "ס'איז א שקר נישט קיין היתר, סאיז נישט קיין היתר נאר א' שקר" [=זה שקר לא היתר, זה לא היתר רק שקר]. ואתה דע לך.

ואחתום מאמרי זה במה שמצאתי בס"ד בדברי הגאון המובהק בהוראה רבי מלכיאל צבי הלוי טננבוים זצ"ל מלומד'ה בשו"ת דברי מלכיאל חלק **שביעי** (סוף סימן מ"ט) שנשאל אודות היתר המכירה של קרקעות ארץ ישראל לישמעאלי, ואחר שהאריך באיסורים שבדבר, סיים וכה כתב: "בנדון דידן נראה עיקר שאין למכור קרקע בארץ ישראל לישמעאלים כדי להערים איסור שביעית, כי יש בזה איסור לא תחנם, ובלאו הכי בעיקר הדבר נלע"ד שכל מי אשר מצפה לישועת ה' במהרה, אין ראוי שיחפש אופני קולות והיתרים בזה, ואני קורא על זה על מה תוכו עוד תוסיפו סרה (ישעיה א' ה'), כי ידוע אשר מפורש בתורה [ויקרא כנ"ל] ובמסכת שבת (ל"ג א') שעיקר הגורם לגלות הוא בשביל ביטול דיני שביעית ע"ש, ולזאת עתה כשרצונו לעשות איתערותא דלתתא לחונן עפר ארץ הקודש, מוטל עלינו לעשות תשובה על עיקרי החטאים שבשבילם גלינו מארצנו, וידוע מדיני התשובה שצריך להזהר בדבר שחטא אף באופנים המותרים מעיקר הדין, וכגון מלוה בריבית שלא ילוה אף לגוי, ומשחק בקוביא שלא ישחק אף בחינם וכדקיימא לן בסנהדרין (כ"ה ב') ובשלחן ערוך חו"מ (סימן ל"ד), והוא הדין בנדון דידן הרי נצטוונו להתוודות על עוונותינו ועוונות אבותינו ולעשות תשובה עליהם, והתשובה צריכה שנוזהר מעבודת השביעית אף באופן שיש לו איזה היתר, ועל ידי זה נזכה לגאולה אמיתית" עכ"ל"ק.

ומה שכתב שאף במכירה **לישמעאלי** עוברים בלא תחנם - כן היא הסכמת רוב ככל גדולי האחרונים נ"ע, ועיין בספר אור לציון שביעית שם (ענף ה'), ובשו"ת שארית יוסף ח"ד הנ"ל (דף מ"ח ואילך), ולגאון רבי אליהו מני ז"ל רבה של חברון ת"ו בספרו מעשה אליהו ח"א (סימן ל') ומה שכתבתי בס"ד בהגהותי שם ודוק.

ג. בענין תיקון עון אי שמירת מצות שמירה

ויקרא (כ"ו מ"ג): "והארץ תעזב מהם, ותרץ את שבתותיה בהשמה מהם, והם ירצו את עונם, יען וביען בשפטי מאסו, ואת חקתי געלה נפשם".

וקדוש ה' רבי חיים נ' עטר זצ"ל בביאורו המופלא אור אור החיים שם כה כתב: "אומרו יען וביען, [יובן] על דרך אומנם על מה אבדה הארץ על עוזכם את תורתי, ואמרו ז"ל דבר זה נשאל לחכמים וכו' עד שבא הקב"ה ופירשו, ויאמר ה' על עוזכם את תורתי, [נדרים פ"א א'], פירוש השאלה היא שאם ישראל חטאו - ארץ מה חטאה שאבדה, שהיה לו לבעל הדין ליפרע מהם, ולא תחרב הארץ, וחורבנה היא ביציאת בניה מתוכה, ויבואו בה ערל וטמא שהוא אובדן הארץ, ויאמר ה' על עוזכם את תורתי, הרי שיציאת ישראל מארץ ישראל היא לסיבת מניעת התורה, כי לצד שאין תורה אין חשק לארץ בשיבתם בה, ועוד מצינו שאמר הכתוב למעלה אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו', ותרץ הארץ שבתותיה, הרי כי לסיבת עון השמיטה תאבד הארץ מהם, ומעתה הם שני טעמים ליציאת ישראל מארץ הקדושה.

לזה אמר יען וביען, חזר ופירש מה הם שתי הסיבות, ואמר "במשפטי" מאסו הם השמיטות, ואת "חוקתי" געלה נפשם הוא עסק התורה, כמו שאמר בתחילת הפרשה אם בחקתי תלכו ופירשנו על עסק התורה, וממוצא דבר אתה יודע כי צריכים שתי הסיבות, שאם היו עוסקים בתורה היו

מתייסרים באופן אחר, ותתרוצה הארץ בביטול השמיטה לצד תועלת התורה הנשמעת בה, ואם היו מקיימים מצות השמיטה הגם שלא היו עוסקים בתורה, היה ה' מיסרם באופן אחר ולא היו גולים, ובהצטרף שניהם יצא הדין להביא אותם בארץ אוביהם שאמר בתחילת הענין. "עכל"ק.

ומבואר באר היטב דשתי סיבות שורשיות יש לגלות עם הקודש מארץ הקודש ולזרותם בארבע פאות, האחת ביטול תורה, והשניה ביטול השמיטה, "ואם היו מקיימים מצות השמיטה הגם שלא היו עוסקים בתורה, היה ה' מיסרם באופן אחר ולא היו גולים", והדברים נוראים למתבונן. **וכבר** הבאנו לעיל (בסימן הקודם) דברות קדשו של החסיד רבינו יונה ז"ל ד"מידת תשובתו לפי מדת משובתו", ואם מבקשים אנחנו על גאולת נפשנו וקיבוצנו מבין הגויים, ושיביאנו ב"ה לציון עירו ברנה ולעובדו שכם אחד בלבב שלם ונפש חפצה, אזי מוכרחים אנחנו ביותר להתעצם הן בעסק ועמל התורה, והן בשמירת השמיטה כדבעי בכל הלכותיה ודקדוקיה כדת מה לעשות וכן"ל בפרק ב'.

ואכן כבר לימדונו רבותינו נ"ע על חובב עסק התורה בעניני השמיטה, ולתועלת המעיינים הע"י, ולהגדלת חשקם והאדרת חפצם בלימוד קדוש זה, הנני להביא בזה קצת מנועם שיח אמרי רבותינו נ"ע.

ואלו דברות קדשו של ראב"ד פה עיה"ק ירושלם ת"ו הגאון המובהק רבי אהרן עזריאל זצ"ל, הרב החסיד דק"ק "בית אל" יכב"ץ פעה"ק, בספרו שו"ת כפי אהרן ח"ב (הלכות שביעית סימן י"א דמ"ו ע"ב): "בהיות השנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום היא שנת תרל"ד שנת השביעית, **אין ספק כי בכלל תקנת משה רבינו ע"ה שתיקן לישראל שיהיו קורים הלכות חג בחג, הוא ללמוד בשנה השביעית כל הדינים השייכים אליה, כדי לדעת האסור והמותר, ומזקנים אתבונן שכן הרב המב"ט ז"ל בכמה מתשובותיו כותב כי בכל שנת השמיטה היה לומד דיני שביעית, והיה כותב מה שנתחדש לו בכל שמיטה, וכן הרלב"ח ז"ל כתב פסק ארוך לעמוד על אמיתת שנת השמיטה וקראו בשם "ספחי שביעית", לכן גם אני הדל באלפי ראיתי חובה לעצמי לקבוע לימוד דיני שביעית, כי דיניה רבו מהרבה ועצמו מספר, כמו שכתבו בעלי התוספות סוכה (ט"ל א' ד"ה שאין) ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית שצריך לנהוג בהם דיני שביעית" וכו' עכ"ל.**

ולדבריו ז"ל הללו ש"אין ספק כי בכלל תקנת משה רבינו ע"ה שתיקן לישראל שיהיו קורים הלכות חג בחג, הוא ללמוד בשנה השביעית כל הדינים השייכים אליה", יש להוסיף אמרי קדוש הוא מו"ז הגאון זצ"ל בספרו כף החיים (סימן תכ"ט אות ו') שהביא דברי בעל של"ה ז"ל שבפרשת שקלים ראוי ללמוד משניות מסכת שקלים, ובפרשת פרה יש ללמוד משניות מסכת פרה, ובפסח ילמד משניות מסכת פסחים וכו', וכן בכל זמן וזמן ילמד המסכתות השייכות, בתשעה באב ילמד משניות מסכת תענית וכו', וסיים מו"ז הגאון ז"ל: "והטעם לזה על פי מה שאמרו במסכת סנהדרין (ק"א א') כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר ודבר בעתו מה טוב, ואמרו במסכת סופרים (פ"ח ה"א) כל המזכיר פסוק בעונתו מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח חדש ומקריב עליו קרבן" עכ"ל, ודון מינה נמי ללמוד מסכת שביעית בשנת שביעית ודוק. [ועיי' עירובין (נ"ד א') ודוק].

והגאון רבי שמריהו גריינמן זצ"ל בהקדמה לקובץ קדושת שביעית (קובץ א' ניסן תשי"ח) כה כתב: "מרן בעל חזון איש זללה"ה היה רגיל לומר כי אחר שהלימוד מביא לידי מעשה, ראוי ללמוד בשנה של ערב שביעית את מסכת שביעית בבירור וליבון הסוגיות והענינים להלכותיהן, ועל ידי זה תבוא ההתעוררות לשמירת פרטיה בעתה ובזמנה בבוא המועד של שנת השבע, וזכורני שאמר בערב שנת השמיטה האחרונה לימי חייו זללה"ה (קיץ שנת תשי"א) שהלימוד בשנה ההיא הוא במלוא השקידה וההתמדה בבי מדרשא בכמה ישיבות וכוללים, ועל ידי זה תישמר שנת השמיטה במלא עצמתה בקדושתה, בכל פרטיה ודקדוקיה" עכ"ל. [הובא בספר זכור לדוד ח"ב דף צ"ו].

ואזכיר כאן דברות קדשו של מו"ר הגאון האמיתי רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל בהקדמתו לספרו היקר אור לציון שביעית, שכשם שעבודת ה' ועסק התורה ביום שבת קודש גדול הרבה יותר מעבודת ה' ועסק התורה בימות החול, וכמו שהביא מוה"ר הגאון רבינו יוסף חיים זצ"ל בספר תורה דיליה בן איש חי ש"ב (הקדמה לפרשת שמות) בשם חכמי האמת שגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול ע"ש, כמו כן בשנת השבע שבת הארץ שבת לה' מעלת עסק התורה וקיום המצוות גדול מבשאר שנים, ומו"ר הגאון זצ"ל סייע והוכיח הדברים מדברי רבינו הגדול הרמב"ן זצ"ל, ורבינו איש האלהים האריז"ל עיין שם בארוכה דברי פי חכם חן זיע"א.

ובם"ד נראה לי לומר שעל ידי עסק ועמל התורה בעניני השמיטה, הן בערב שביעית והן בשביעית עצמה, יש תיקון ותשובת המשקל לשתי סיבות הגלות הנ"ל, ולקירוב הגאולה בב"א, לפי דברי רז"ל במנחות (ק"י א'): "אמר רבי יצחק מאי דכתיב זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם, כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם", ועיין למרנא ורבנא רבינו הגדול החפץ חיים זצ"ל בספרו תורה אור שהאריך בביאור הענין בדברים נפלאים ע"ש.

ולפי דברות רז"ל הללו שכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת ממש, לימדונו רבים ושלמים דהוא הדין בכל עסק התורה של כל מצוה, שכל העוסק בתורת אותה מצוה הרי זה כמקיימה בפועל, והעוסק בתורת "התשובה" כאילו עשה תשובה ממש, כאשר כתבו בספר שבט מוסר (פרק ל'), ובספר אבני שהם (בפתח השער), והביאם הגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ט"ו אות י"ג) ע"ש, ובספר דביר אהרן (פרשת תזריע דף קמ"ט) הביא דברי הגאון בעל שבות יעקב ז"ל שבספרו עיין יעקב על עין יעקב חגיגה (י"ד א') כתב דבמסכת מנחות (ק"י א') דרשו זאת תורת העולה, כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה, וכמו כן יש לומר בנגעים שכתוב זאת תהיה תורת המצורע, וכן כתוב זאת התורה אדם כי ימות באהל, שאם עוסק בתורת נגעים ואהלות, מכפרים לו כאלו באו עליו נגעים, וכאילו מת ממש, והוי ליה יסורין ממרקן ומיתה מכפרת ע"ש.

וזו לשון קדשו של רבינו חיים נ' עטר זצ"ל בספרו אור החיים הקדוש ויקרא (כ"ו ג' אופן י"ד): "או ירצה על דרך אומרו זאת התורה לעולה למנחה, ודרשו ז"ל אדם עוסק בפרשת עולה מעלה עליו כאלו הקריב עולה וכו', על דרך אומרו ונשלמה פרים שפתינו, ולא זה בלבד, אלא

כל מצוה ומצוה שאינה בפרק השג יד - כשאדם לומד מצוה בתורה כאלו עשה, והוא מאמר הכתוב אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו וגו', אותם [מצוות] שאין מציאות לעשותן, תשמרו, פירוש תהיו מחכים אותם מתי יבואו לידכם לעשותם, מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם גם כן, והוא אומרו "ועשיתם" אותם, לומר לא שכר מחשבה לבד אני נותן" עכל"ק ודפח"ח.

ועוד עיין בזה בחיבורי טוב להודות ח"ב בהקדמה, ושם ח"ג (דף י"א) ושם ח"ד (דף קט"ז), ובחיבורי עדות ביעקב ח"ב (דף ע"ב), ובשאר חיבורי, וזכרונותי שבקובץ התורני היקר "כרם שלמה" דבאבוב, וגם בקובץ התורני היקר "אור ישראל" דווילעדניק בכמה מקומות עש"ב, האריכו מאד כמה וכמה רבנים נכבדים שליט"א להביא ראיות הרבה ליסוד הזה, שבכל המצוות נאמרה ההלכה שכל העוסק בתורה המצוה מעלה עליו הכתוב כאילו קיימה, עיין שם וצרף לכאן. **ומינה** נמי לעוסק והעמל בתורה בעניני שמיטה, שיש לומר דתיתי לטיבותא אית ביה, חדא עצם עסק התורה שאין מעלה גדולה ממנו, ומרבה תורה רבה חיים תנן, ותו קיום מצות השמיטה וכו', ויש בזה בחדא מחתא תיקון לשני שרשי הגלות וקירוב גאולת נפשנו וכמשנ"ת, ולכן חובה גדולה מוטלת עלינו להתמסר ללימוד דיני שביעית בעמל תורה ובעיון נמרץ, ולהתעצם בבירור וליבון הלכותיה המרובות הלכה למעשה, ואז בעזה"י נושע ונצליח אמן.

חידו"ת פרשת בחוקותי

א. בענין אין עבירה מכבה תורה

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו, ואת מצותי תשמרו, ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה" וגו'.

ובספרא שם: "אם בחקותי תלכו, מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמילים בתורה. אם בחקותי תלכו, יכול אילו המצות, כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם הרי מצות אמורות. הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו להיות עמילים בתורה. וכן הוא אומר אם לא תשמעו לי, יכול אילו המצות. וכשהוא אומר ולא תעשו את כל המצות האלה הרי מצות אמורות אם כן למה נאמר אם לא תשמעו לי להיות עמילים בתורה".

ובן פירש רש"י ז"ל שם: "אם בחקתי תלכו, יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקתי תלכו שתהיו עמלים בתורה: ואת מצותי תשמרו, הו' עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמו שנאמר (דברים ה') ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם".

ותמיד היתי מרגיש מה ראה רש"י ז"ל שלא להעתיק הלשון הנורא של הספרא הנ"ל: "מלמד שהמקום מתאוה שיהיו ישראל עמילים בתורה", שמתבאר שכביכול יש תאוה כלפי שמיא והיא שיהיו ישראל עמילים בתורה, ובחון ובדוק לשון רז"ל שבלשון **מתאוה** הוציאוהו, והבן.

ובמסכת סוטה (כ"א א') אמרו ז"ל: "דבר אחר עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה", ופירש רש"י ז"ל: "עבירה מכבה שכר מצוה ואין עבירה מכבה שכר מי שעוסק בתורה קודם לכן".

וראיתי לרבינו חיים ׳ן עטר ז"ל בספרו הקדוש אור החיים ויקרא (י"ח ד') שכה כתב: "עוד יכוין באומרו את חקתי תשמרו ללכת בהם, על דרך מה שאמר הנביא (יחזקאל ל"ג י"ב) צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו וגו', שאם יהיה צדיק כל ימיו וירשיע לבסוף, הרי זה הפסיד זכותו ולא ילך עמו ביום לכתו לעולם העליון, לזה צוה ה' ואמר ללכת בהם, פירוש שיתמיד במעשים הטובים ושמירות החוקים כדי שילך בהם ביום נסעו לדרך כל הארץ".

ויש להבין דהא רז"ל אוקי האי קרא לא במי שעשה עון וחטא והרשיע לבסוף וכדפירש לה רבינו חיים ׳ן עטר ז"ל, ועיין מהרש"א ז"ל קידושין שם, אלא אוקי לה בתוהא על הראשונות, עיין קידושין (מ' ב') ועיין מהרש"א ז"ל שם, ובארוכה בס"ד בחיבורי גדולה תשובה ח"א (סימן ג') ע"ש.

שוב מצאתי לו שם באור החיים ויקרא (כ"ו ג' אות י') שכתב: "עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בו מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה האדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל העוסק בתורה צדקתו עומדת לעד, וילך עמו צדקו, על דרך אומרם כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה, לבטל זכותה של התורה, ויזכה בה בלכתו לעולם העליון, **ועיין מה שפירשתי בפרשת אחרי מות בפסוק את חקתי תשמרו ללכת בהם**" עכ"ל".

ולפי מה שכתב באור החיים כאן, יש לפרש דבריו דלעיל שלשם אכן רמז, דלאו מדין תוהא על הראשונות קא אתי עלה, אלא מדין עבירה מכבה מצוה, ואתי שפיר ודוק.

מיהו יש עדיין יש לעיין במה שכתב שהרי ענין תוהא על הראשונות גם בתורה יכול להיות (רח"ל), ואין צדקתו עומדת לעד, ויש לומר דאין הכי נמי אבל כאן מיירי בפרט זה שאין עבירה מכבה מצוה ודוק.

ובעיקר מה שכתב רבינו חיים ׳ן עטר ז"ל שם בספרו אור החיים ויקרא (כ"ו ג' אות י'): "עוד ירצה להודיע מעלת עסק התורה שיש בה מה שאין בעסק המצוות, כי עסק המצוות יכול להיות שיהיה אדם פועל ועושה ויגרום החטא וימיר כבודו לבסוף ולא תזכרנה לו צדקתו ביום פשעו, אבל מצות עסק התורה מבטיחו כי כל בעוסק בתורה צדקתו עומדת לעד וילך עמו צדקו, על דרך אומרם כי עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה לבטל זכותה של תורה, ויזכה ללכת בה בלכתו לעולם העליון".

ומתבאר דגבי תורה צדקתו עומדת לעד וילך עמו צדקו, ולא שייך כלל בשום פנים דעבירה תכבה לתורה, כמו שאמרו גבי מצוה עבירה מכבה מצוה, בחון דברי קדשו ז"ל.

ויש לי להרגיש כי ראיתי לחד מן קמאי רבינו יצחק אבובב ז"ל בספרו מנורת המאור (נר ב' פ"ג סימן נ') שכה כתב: "כמה גדול כוחה של לשון הרע אף על פי שלא ישקר שאפילו יהא מספרו תלמיד חכם אין תורתו מגינה עליו, ואם אמרו שאין עבירה מכבה תורה דוקא בעבירה

מיקרית, אבל לא במי שמורגל בה, וכל שכן בלשון הרע שהוא סיבה שממית בני אדם והרי מצינו בדואג האדומי שהיה גבור בתורה וקראו הקב"ה רשע" עכ"ל.

הרי לנו מפורש שח"ו עשיית עבירות בהרגל ובתמידות גורמת שאף תורה מכבה, ולכאורה זה דלא כדברי האור החיים הקדוש וצ"ע.

ובס"ד מצאתי שמקור דברי מהר"י אבוהב ז"ל נמצא בדברות קדשו של חד מן תקיפי קמאי הוא החסיד רבינו יונה ז"ל מגירונדה בספרו שערי תשובה (שער ג' אות ר"ט) שכה כתב: "אמר דוד המלך ע"ה ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פיך אם ראתי גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך פיך שלחת ברעה תשב באחיך תדבר" וגו', למדת מזה כי אין התורה מגינה על בעל לשון הרע ועל המומר לגנוב ולנאוף כי אינם ראויים לעסוק בתורה, ואמרו רז"ל דואג כיון שספר לשון הרע אף חכמתו לא עמדה לו ולא הגינה עליו תורתו, ומה שאמרו ז"ל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה **על העובר עבירה דרך מקרה אמרו כן, ולא על הפורק עול אזהרת העבירה עליו**" עכ"ל.

גם כאן מפורש דכל מה שאמרו דאין עבירה מכבה תורה, היינו רק כשעבר עבירה דרך מקרה, אבל מי שמושרש בעבירות רח"ל ופרק עול העבירות אזי אף עבירה מכבה תורה, וצ"ע.

והאידנא מצאתי לרבינו חיים ׳ן׳ עטר ז"ל בספרו אור החיים הקדוש בראשית (ב' ט"ו) שכתב: "והעבודה היא התעסקות גדול והסתכלות נמרץ בתורה שהיא עיקר מצוותה והשמירה גם כן לבל יפרוץ גדריה ולבל יפסיד צמחיה והיא שמירת מצות לא תעשה אשר צריך האדם לשמור לבל עבור עליהם כי הם מפסידים לכל דבר טוב והוא אומרם ז"ל עבירה מכבה מצוה, והגם שאמרו שאין עבירה מכבה תורה, אין כוונתם לומר שמעשה הרע לא יפסיד התורה כל עיקר, אלא לומר שאין כח בעבירה אחת לכבות התורה, ולעולם כי ירבה להשחית תשחת תורתו, וידעך נרה ותהפך שלייתו על פניו" עכ"ל"ק.

הרי לנו שכאן רבינו חיים ׳ן׳ עטר ז"ל זכה מדעתו הרחבה והקדושה זיע"א, לדברות רבותינו הראשונים ז"ל דהא דאין עבירה מכבה מצוה, היינו כשעבר פעם אחת בדרך מקרה, אבל ח"ו אם ירבה להשחית תשחת תורתו ודוק היטב.

אלא שלפי זה יוצא לכאורה כי דבריו אלה כאן לא כאשר כתב הוא עצמו ז"ל באור החיים דספר ויקרא (כ"ג ג' אות י') אשר הבאתי לעיל בראש דברינו, ועיין.

ועוד יש לי להעיר בפתגמא דנא שמצאתי בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"ג (דכ"ח ע"ב ברעיא מהימנא) שכה אמרו: "אש תמיד תוקד על המזבח דא אורייתא דאתמר בה הלא כה דברי כאש נאם ה'. לא תכבה ודאי דעבירה אינה מכבה תורה, אבל עבירה מכבה מצוה, ומאן דעביד עבירה דמכבה מצוה דאיהי נר, הכי מכבה נר דיליה. דאתמר בה נר ה' נשמת אדם מגופיה, והאי הוא כבוי דאשתאר גופא בחשוכא. והכי מאן דסליק שכינתא מאתרהא גרים כבוי וחשוכא לההוא אתר. וחשוכא איהי עבירה וכו' וסליקו דמצוה מסטרא דעמי הארץ, להון מכבה מצוה, **אבל לגבי מארי תורה לית ליה כבייה עולמית**, בהון [אצ"ל בגין] דנהרין לה בכמה רוזין דאורייתא דאור ר"ז אתקרי ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו לילה ויומם לא תכבה עליהו

בגין דמקיימין בה והגית בו יומם ולילה" עכל"ק. ואם הנני מבין נכון מבואר לכאורה דאכן גבי תורה בכל גוונא אין לה כבייה עולמית, ולא כמו מצוה דבה אמרו עבירה מכבה מצוה וזה לא כדברי החסיד רבינו יונה ז"ל דלעיל, וצ"ע.

ודע שהרבה יש להתיישב בסוגיא עמוקה זו, כי לכאורה מדברי התלמוד בסוטה שם יש לעמוד בדברי רבינו יונה ז"ל כאשר יראה המעיין, ועיין תוספות חגיגה (ט"ו ב'), ולרבי יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן קס"ד, וסימן תקפ"ט) ולגאון חיד"א שם בברית עולם ובהשמטות שומר הפתח שם, ובפירוש רבינו הגדול הגר"א ז"ל לספר משלי (י"ג ט') עש"ה, ועיין היטב בבניאור החסיד רבי יוסף יעבץ ז"ל לאבות (ספ"ד מכ"ז) על המשנה שאין לפניו מקח שוחד, ובארוכה לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו תורה וחיים (מערכת ל' סימן קכ"ה), ולא הזכירו דברי זהוהר שהבאנו, ועיין בחיבורי דרופתקי דאורייתא ח"ב (סימן ד' אות י' דף נ"ה), ושם ח"ג (סימן י"ז), ונתבאר עוד במקומו בס"ד.

ב. בענין אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו

ויקרא (כ"ו ג'): "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יכולה" וגו'.

ורבינו הקדוש רבי חיים נ' עטר ז"ל בספרו אור החיים (שם אופן ל"ח) כתב לבאר: "עוד יתבאר על דרך מה שאמרו במסכת שבת (קנ"ו ב') שמואל ואבלט הוו יתבי והוו קא אזלי הנהו אינשי לאגמא נאמר ליה אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי טרקיה ליה חיוא ומית. אמר ליה שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי וכו', אמר ליה מצוה עבדת, נפק שמואל ודרש צדקה תציל ממות וכו', הרי שהגם שהמזל הראה עליו שימות בהליכתו, על ידי ששמר האיש מכלימה ועשה עמו חסד, תקן המזל לטובה, והוא אומרו אם בחקתי תלכו, פירוש הגם שהוא בזמן שבו הראה עליו המזל לרע שילך ולא ישוב, אם את מצותי תשמרו יש כח בכך להפוך המזל ולתקן אותו, והוא אומרו ועשיתם אותם" עכל"ק, ודפח"ח.

ומה ימתקו הדברים בידענו שלשון **מצוה** סתם הא מצות **צדקה**, וכדפירש רש"י ז"ל התם בסוגיא דשבת: "**צדקה** לעניים קרי ליה **מצוה** בכל לשון אגדה", ועיין בזה בארוכה בחיבורי ישועות חיים ח"א (סימן כ"ג), והיינו את מצותי **דא צדקה** תשמרו וכו' ודוק.

ובפרט יאירו הדברים לפי דברי הגאון מהרז"ו ז"ל לדברים רבה (פ"ה ס"ה) ולקהלת רבה (פ"ג סימן י' ד"ה עשה) דגם **במקרא מצינו שמצוה היינו צדקה**, כההיא דספר (נחמיה י' ל"ג) "והעמדנו עלינו **מצות** לתת שלישית השקל לשנה", ובבא בתרא (ט' א') בסוגיית הצדקה אמרו: "אמר רב אסי לעולם אל ימנע אדם עצמו מלתת שלישית השקל בשנה, שנאמר והעמדנו עלינו מצות לתת עלינו שלישית השקל בשנה לעבודת בית אלהינו, ואמר רב אסי שקולה צדקה כנגד כל המצות שנאמר והעמדנו עלינו מצות וגו' מצוה אין כתיב כאן אלא מצות" ודוק היטב.

ולפי זה יובן נמי המשך המקרא "ונתתי גשמיכם בעתם" שהרי קיימא לן שעל ידי צדקה באים גשמים, כאומרם במסכת תענית (ח' ב'): "אין הגשמים נעצרין אלא בשביל פוסקי צדקה בריבים ואינן נותנים" ודוק.

תדפיס מספר שנות חיים כת"י - ענייני אריכות ימים

סימן קבא

מנהג

ח"א (סימן כ"ח), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו שו"ת לב חיים ח"ב (סימן ט' ד"ה ע"ג) ועוד, ואנן קיימא לן **שהחייב נידוי אינו מאריך ימים**, כמו שכתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל בפירושם על התורה (ס"פ וזאת הברכה), והארכתי בזה בחיבורי הנכחי לקמן (ערך נידוי) ע"ש ודוק. ובענין הבא לשנות ממנהגים שנהגו רוב ישראל חייב נידוי רח"ל - עיין עוד בשו"ת עמודי אש (סימן א'), ובספר עלי תמר על ירושלמי קידושין (פ"ד ה"ו דס"ג ע"א) ואקצ'ר.

והגאון המובהק הרב ש"מ ז"ל מאנקונה שבאיטליה בתשובתו משנת תפ"ד לפ"ק, הנדפסת בספרו היקר שו"ת שמש צדקה (סימן י"א ד"ז ע"ג) עסק ודן בנדיב שקנה בית הכנסת ישן ובנאו מחדש, והוא טוען הואיל והוא בעל ואדון בית הכנסת, יש לו כח לעשות בו כרצונו, ויכול לנהוג ולהנהיג מנהגים חדשים כרצונו, ויחידי הקהל משיבים ואומרים אמת שמכרנו בית הכנסת לאותו גביר, אבל לא לעבדים ולשפחות נמכרנו לו לטוש תורת אמנו ולערבב ולבלבל סדר תפילותינו שנתגדלנו עליו ולשנות מנהגי הקדמונים אשר הנחילונו זקנינו וחכמינו, ונחלקו הצדק עם מי.

ועל דא השיב הגאון המחבר ז"ל וכתב: "ידוע ומפורסם לכל יודע דת ודין שיש לכל מנהג מלאך ממונה וחלון ברקיע לקבל התפילות, וכל המשנה ממנהג אבותיו ומסבב נחלה ממטה למטה אחר יורד מטה מטה, על דרך אומרם כל המשנה ידו על התחתונה,

כתב רבינו יהודה החסיד ז"ל בספר חסידים (סימן תר"ז): "יש שימות שמשנה מנהג הראשונים, כגון פיוטים שהורגלו לומר קרובין דרבינו משולם, ואחד אמר קרובין אחר ומת בתוך שלושים יום, ואחד לא רצה לומר פיוט אין דור חלף ומת בתוך שלושים יום, שאין עון זה מן התורה אלא אל תסג גבול עולם" ע"ש. **ובתוב** בספר מנהגי מהרי"ל (הלכות יום כיפור סי"א דף ש"מ): "אמר מהר"י סג"ל אין לשנות מנהג המקום בשום ענין, אפילו בניגונים שאין מורגלים שם, וסיפר לנו מעשה בעצמו שהיה שליח ציבור פעם אחת בקהלת רעגנשפורג בימים הנוראים, והיה מנגן כל התפילה כמנהג מדינת אוסטרייך כי כן המנהג שם, והוקשה בעיניו שהיו אומרים הפטרה בניגון בני ריינוס. ואמר שבאותו פעם היה הוא אומר סליחה "אני אני המדבר", אשר יסד רבינו אפרים לומר לתפילת מוסף, וסבר שמצוה לומר שם לכבוד רבינו אפרים המחבר אשר מנוחת כבודו שם, ואמרו המנהיגים אליו שאין מנהגם לומר אותה הסליחה, ולא שמע אליהם מסברתו דלעיל, לימים מתה בת הרב ביום כיפור, והצדיק הרב הנזכר עליו הדין שלקחה בתו על מה ששינה מנהג המקום" והדברים נוראים רח"ל.

ומתבאר בדברי קדשו של רבינו יהודה החסיד ז"ל שהמשנה ממנהג ראשונים הוא סכנה שימות ח"ו במהרה, ויש לומר משום שיש בזה זלזול בחכמים שיסדו המנהג וכל כי האי חייב נידוי ועיין לחיד"א בשו"ת חיים שאל

שלא לשנות מנהג אבותיהם, והוא בעצמו מסר לי פה אל פה שבזמן שהרב רבי משה זכות זצוק"ל מק"ק מנטובה אשר הוא היה עומד עליהם לראש ולקצין הנהיג לומר פיוט "לכה דודי" בליל שבת, לא הניח לבני בית הכנסת שלו לאומרו, ועד היום כמדומני שלא אומרים אותו.

ועוד סיפר לי מהררי"ב ז"ל שבהיותו יורד לפני התיבה בימים נוראים, היה נזהר מאד שלא לשנות כדיבורו ובניגונו אפילו אות אחת ממה שהורגל בו ההמון, אף שהיה יודע בעצמו ולגלוגו עלי אהבה ודלוגו עלי אהבה, וירא וחרד מההיא דמהר"י סגל שהצדיק עליו את הדין שמתה בתו ביום הכיפורים על שאמר סליחה אחת שלא היו נוהגים לאומרה בקהל ההוא שהתפלל בו אף שכוונתו היתה לכבוד מחברה אשר מנוחתו כבוד שם, והוקשה עליו לשנות מנהג המקום אפילו מניגונים שאין מורגלים בהם.

ועל פי הדברים הללו הנני אומר אחת משתים, או שהגביר נתגדל על מנהג היחידים דשם ורוצה לחדש מנהגים ולעזוב תורת אבותיו, ואם כן לא די שאין בו כח לכוף ולהכריח אחרים לעשות ולנהוג כמנהג החדש, אלא שגם הוא אינו רשאי בעצמו אף על גב שיכול, וחוטא וחומס נפשו, ונותן תפלה באבותיו שהביאו לחיי העולם הזה, ואולי גם באביו שבשמים כאילו אינו שועה אל מנחת אחרים ואל תחנתם, ואם הגביר ממנהג אחר הוא ורוצה שרבים יגררו אחריו ויטשו תורת אמם הואיל ומכרו לו בית הכנסת - הא נמי ליתא, ויפה אמרו לו אם מכרנו לך עצמות בית הכנסת לא לעבדים ולשפחות נמכרנו לעשות עצמינו כבריה חדשה וכקטן שנולד אסופי מן השוק שאינו מכיר לא את אביו ולא את אמו, לנכרים

ועובר על כל תטוש תורת אמך כדאיתא בירושלמי שלח להו רבי ייסא אף על פי ששלחנו לכם סדר מועדות (פירוש התפילות) אל תשנו ממנהג אבותיכם, ולא בלבד בנוסח התפילות עצמן נאמרו הדברים, אלא בשינוי איזה מנהג שיהיה אפילו מכוער הרבה כמו השמת עטרות ספרי תורה על ראשי הקוראים וכו', **וכהנה וכהנה מנהגים זרים רבו מספר שהוקבעו שלא על ידי ותיקין לא שלחו בהם יד ולא הזיזו אותם ממקומם** על פי משל הקדמוני עושה חדשות בעל מלחמות, ואני נשאלתי הרבה פעמים בענייני מנהגים והשבתי באריכות לקיימם, ובפרט על הנחת תפילין בחול המועד [עיין שם סימן ד'], וכשם שהמפריש את הציבור ומכריחו לעזוב איזה מנהג עובר על כל תגרע, כך הבא להוסיף ולחדש עובר על כל תוסף, ובגלות הזה אשר עם ה' מפוזר ומפורד בין העמים כמעט שלא נשארה לנו מידה טובה ופסקה שלשלת הקבלה מי יתן ומנהיגי הדור יניחו אותנו על מצבנו ולא יוסיפו מכה על מכותינו להוסיף ולגרוע, לתקן ולקלקל, לבנות ולהרוס, ולחדש בכל יום תמיד מעשים שונים ומשונים ושנואים, המחלקים לבבנו, המטריפים דעתנו, וגורמים פירוד המחשבות והלבבות, והלואי ואולי שלא יגרמו פירוד האחדות האמיתי והברחת דודינו העומד אחר כותלנו לשמוע אל הרינה ואל התפילה אשר אנחנו מתפללים באזניו.

וזכורני שכשנשאל הגאון המפורסם מהררי"ב ז"ל [א"ה יח"ס: נ"ל דהוא הגאון הגדול רבי יהודה בריאל ז"ל] זה יותר מעשרים שנה שרצו לבטל אמירת פיוט "אקדמות מילין" בחג השבועות שנתחבטו בו גאוני עולם, [עיין שער אפרים סימן ט' וסימן י'), הוכיחם על פניהם במתק לשונו הזך והטהור והזהירם

והרי הוא מבואר, ועיין שם בארוכה עוד בזה בענין דידן שלא ישנו הנוסחאות והמנהג, וכן עוד שם (סימן כ"ג) ודוק היטב.

ומתבאר עוד בדברי הגאון שמש צדקה ז"ל (סימן י"א) שמן הראוי שהמנהגים ישאירו המנהגים על עומדם בלא לשנותם, ואכן רבותינו עיני העדה חכמי ישראל ע"ה השתדלו מאד בקיום מנהגי ישראל ולא לעוקרם ולצאת נגדם ברומח וחנית, ובפרט מנהג שפשט ברוב תפוצות ישראל מי יצא לבטלו וביד מי יש כח לבטלו, וכבר לימדונו להועיל גאוני הדורות ז"ל שאין כח ביד חכם גדול ואפילו גדול הדור לשנות שום מנהג, וכאשר כתב הגאון חתם סופר או"ח (סימן קנ"ד): "אבל יחיד בדורו אפילו הוא חסון כאלונים וכגובה ארזים גובהו ודבריו כראי מוצקים לא יכול להתיר אפילו מנהג קטן ממנהגי ישראל", ועיין שם יו"ד (סימן י"ט וסימן ל"ג), וכיוצא בזה כתבו בשו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן צ' דנ"ד ע"ד) ושכן כתב בשו"ת בגדי כהונה (או"ח סימן י') ע"ש, [ולא זכרו דברי מהרי"ק דלקמיה].

ונאון עוזינו רבי חיים פאלאג"י ז"ל בספרו משא חיים (חלק המנהגים מערכת ג' אות כ"ח) כתב: "גדול הדור, אין כח ביד חכם גדול, ואפילו גדול הדור לשנות שום מנהג, וכמו שכתב מהרי"ק (שורש ט') וזו לשונו "לענ"ד אפילו היה אותו כהן כשמעון בן עזאי וחביריו מכל מקום הפריז על מידותיו ובכילא רבה כ"ל, דאין לשנות המנהגות שנהגו אבותינו הקדמונים חסידים ואנשי מעשה ועל כיוצא בזה אמרו חז"ל הנח להם לישראל וכו', וראיה מתענית (כ"ח ב') דרב איקלע לבבל וחזינהו דקרו הלל בראש חודש בברכה סבר לאפסוקינהו וכו' ולפי דעתו של רב היה באותו

יחשבונו להתנכר אל אבינו שבשמים בשינוי נוסח התפילות אשר בידנו מאבותינו וכו', וכל שמתאספים בבית כנסת חדש יחידים שכולם או רובם נתגדלו הם ואבותיהם ואבות אבותיהם על מנהג אחד בודאי הגמור שלא ישנו את תפקידם ולא יזונו ממנהגם הקדום אפילו כחוט השערה. ואי בדידי הוה קיימא מילתא הייתי מדבר על לב הגביר באמירה נעימה שיחוש לנפשו ולא יכניס עצמו בסכנה גדולה לשלוח יד בסידור התפילות והפיוטים או המנהגים, אלא ישאר הוא והם על עמדם ורוח המריבה והמחלוקת לא יעבור ביניהם שלא יגרום פירוד באלופו של עולם ח"ו וסילוק שכינתו מתוכם" עד כאן דברי צדיק ז"ל.

והמעין יראה דטובא איכא למיגמר מנועם אמריו ז"ל, ובפרט למד אני מלשונו: "שהיה נזהר מאד שלא לשנות בדבורו ובניגונו אפילו אות אחת ממה שהורגל בו ההמון אף שהיה יודע בעצמו ולגלונו עלי אהבה ודלוגו עלי אהבה", דרצונו לומר דעם שהגאון הגדול רבי יהודה בריאל ז"ל ידע שהנוסח ידיהו מוטעה ומשובש ובבחינת "לגלוג", עם כל זה לא אבה כלל לשנות אות אחת ממה שרגילים הציבור להתפלל וחל וחרד מהא טובא, ומינה יש ללמוד לנדון דידן לבאים לשנות הנוסחאות השגורות בפי כל מקדמת דנא.

שוב ראיתי שם בשו"ת שמש צדקה (סימן כ"ד דל"א סע"א) ששם באו הדברים מבוארים באר היטב וכאשר כתבנו: "ומהרי"ב זצ"ל ר"מ ק"ק מנטובה מסר לי פה אל פה שבהיותו יורד לפני התיבה בימים נוראים היה נזהר מאד שלא לשנות בדבורו ובניגונו **אפילו אות אחת מן המורגל אף שהיה יודע בעצמו שהגירסה משובשת** וירא וחרד מההיא דמהרי"ל" וכו',

ומנהג שלהם משום ברכה שאינה צריכה ואמרו בברכות (ל"ג ע"א) דעובר משום לא תשא מכל מקום סמך על מנהג אבותיהם ולא רצה לבטלן ואף על גב דפשיטא דרב גדול היה ופשיטא שהיה בידו למחות שלא יקראו, אפילו הכי לא רצה לשנות מנהג אבותיהם, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאין מי בדור הזה שיוכל לשנות מנהג המקומות הנהוג על פי אבותינו הקדמונים דפשיטא שהיו בני תורה וקבעו מנהגם על פי התורה והמצוה עכ"ל, וכן כתבו הרדב"ז (סימן תקל"ב), ומהרשד"ם יו"ד (סימן קצ"ג) ע"ש, וגם הרב מים רבים (או"ח סימן ד' ד"ג ע"ג) כתב: "כבר פסקו כל הפוסקים שאין בדור הזה מי שיוכל לשנות שום מנהג הקדמונים", ומכאן תוכחת חיים לבאים לבדות מלבם לשנות מנהג הקדמונים, ובפרט בסדר התפילות, כי אין להם על מה שיסמוכו, ועתידים ליתן את הדין, וכבר כתבתי בזה באורך בתשובה בס"ד, עד כאן לשון קדשו של הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל.

ובפרט מנהג **שפשט** בקהלות ישראל, זה עצמו מעיד בבירור גמור שנתייחד המנהג על פי **חכמי ישראל**, וכדרכתב כן להדיא הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בשו"ת חיים ביד (סימן ל"ו סד"ה וא"כ דמ"ד ע"א), ומייתי לה ממה שכתבו מהרי"ק בתשובותיו (שורש נ"ד), ושו"ת משפטי שמואל (ס"ס צ"ב דצ"ו ע"א) ע"ש, ועיין כנסת הגדולה חו"מ (סימן ר"א הגב"י אות י"ב) ע"ש.

ואני עני מוסיף שכבר כתבו כן רבותינו תקיפי קמאי דקמאי אשר משאתם יגורו אליהם, וזו לשון רבינו הריטב"א ז"ל בחידושיו לכתובות (ק' א' ד"ה כ'): "כתב רבינו הרמב"ן ז"ל בתשובת שאלה (ס"ס ז') שכל מנהג שהוא נהוג פשוט בעיר מעמידין אותו על חזקתו, ותולין שכך הסכימו עליו ראשונים שלהם כראוי ולפיכך דנין בו, וכן כתוב בתשובות הרי"ף ז"ל עכ"ל", והובא להלכה בבית יוסף חו"מ (סימן ק"ט סעיף י"ד), והעתיקהו לדינא

מנהג שלהם משום ברכה שאינה צריכה ואמרו בברכות (ל"ג ע"א) דעובר משום לא תשא מכל מקום סמך על מנהג אבותיהם ולא רצה לבטלן ואף על גב דפשיטא דרב גדול היה ופשיטא שהיה בידו למחות שלא יקראו, אפילו הכי לא רצה לשנות מנהג אבותיהם, קל וחומר בן בנו של קל וחומר שאין מי בדור הזה שיוכל לשנות מנהג המקומות הנהוג על פי אבותינו הקדמונים דפשיטא שהיו בני תורה וקבעו מנהגם על פי התורה והמצוה עכ"ל, וכן כתבו הרדב"ז (סימן תקל"ב), ומהרשד"ם יו"ד (סימן קצ"ג) ע"ש, וגם הרב מים רבים (או"ח סימן ד' ד"ג ע"ג) כתב: "כבר פסקו כל הפוסקים שאין בדור הזה מי שיוכל לשנות שום מנהג הקדמונים", ומכאן תוכחת חיים לבאים לבדות מלבם לשנות מנהג הקדמונים, ובפרט בסדר התפילות, כי אין להם על מה שיסמוכו, ועתידים ליתן את הדין, וכבר כתבתי בזה באורך בתשובה בס"ד, עד כאן לשון קדשו של הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל.

ותשובתו שרמזו אליה, הלא היא נדפסה לו בספרו שו"ת לב חיים ח"ב (סימן ט'), עיין בדברות קדשו שם דכל רז לא אניס ליה, והאריך הרחיב למאוד מאוד מפי סופרים וספרים, שאין לשנות שום מנהג בשום אופן, עיין שם בארוכה, ועוד עיין לו בשו"ת לב חיים ח"ב (סימן ע"ה דל"ז סע"ג), ולגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה יו"ד (סימן ל"ה אות פ' דנ"ז ע"ב) ע"ש. ועיין עוד בזה לגאון מקיטוב ז"ל בספר חידושי רבי יעקב שור (סימן י"ד דף ל"א) עש"ב, ולרבינו הגאון חח"מ ז"ל בשו"ת מכתב לחזקיהו (סימן ז' דל"ג סע"ד), ובחיבורי תפארת יצחק (קונטרס תורת המנהגות) הארכתני טובא בס"ד בעניינים הללו ואבזירייהו עיין שם, ועוד נתבאר היטב במקומו בס"ד ודוק.

ולגאון רבי מצליח מאזוז זצוק"ל הי"ד בשו"ת איש מצליח או"ח (סימן ט"ז ד"צ רע"ג) ודוק.

ולפי זה מנהג שפשט הוא יותר ממאה עדים שנעשה בהסכמת חכמי הדורות וכמשנ"ת, וכתב הגאון רבי אברהם פאלאג'י ז"ל בתשובתו שבספר לחיים בירושלים (דנ"ט ע"ג): "ורבינו החבי"ב ז"ל (בעל כנסת הגדולה) בספרו בעי חיי ח"ב (חור"מ סימן ק"י דקי"ט ע"ד) כתב וכיון דהמנהג פשט - מי יכול להרהר אחריו, ומהריט"ץ ח"ב (חור"מ סימן י"ז) כתב דהפוסק נגד המנהג הוי טועה בדבר משנה", עש"ב.

וראיתי לנכון לקבוע כאן לתועלת המעיינים שוחרי תורה ותושיה מבקשי האמת הי"ו, קצת מדברות רבותינו גדולי האחרונים נ"ע שהזהירו והתריעו שלא לשנות מנהגי ישראל הקבועים דור דור.

ואפתח בדברות קדשו של הגאון אביר הרועים, רבי אברהם מסאכאטש ז"ל בספרו שו"ת אבני נזר חור"מ (סימן קמ"ט): "ידוע כי כל מנהגן של ישראל תורה היא ויסודתן בהררי קודש, והשולח יד לבטל שום מנהג ממנהגן של ישראל חוששין עליו שרוצה לקעקע ביצתן של ישראל לגמרי, וחייבין לעמוד כנגדן בכל עוז. ואחת היא אם הדבר מצד עיקר הדין או מצד מנהגן של ישראל, הלא תראו דין מפורש בסנהדרין (ע"ד ב') אערקתי דמסאנא יהרג ואל יעבור ופירש רש"י ז"ל איננו אלא מנהג מכל מקום כיון שכונתם להעביר המנהג והוא דבר של רבים הדין הוא יהרג ואל יעבור, כמו אם היתה כוונתם לעקור עיקר דת תורתנו הקדושה כמו שמבואר שם. כך אומר בנידון דידן, אחת היא אם באים לבטל דבר שהוא מצד עיקר הדין, או דבר שהוא מצד מנהגן של ישראל מחייבין לעמוד כנגדן בכל עוז" עכ"ל.

בשו"ת מטה יוסף ח"א (או"ח סימן ב'), ובשו"ת פרח מטה אהרן ח"א (סימן כ"א דנה"ע"א), ושו"ת אבן השהם (סימן ס"ה) ע"ש.

הרי לנו להדיא מפי תלת קראי רבותינו אבות העולם הרי"ף, הרמב"ן והריטב"א חלקם בחיים, שלימדונו כלל גדול בתורה שכל שפשט המנהג בעיר מעמידין אותו על חזקתו ותולין שכך הסכימו עליו הראשונים ולפיכך דנין בו, ואין לנו לומר דשמא נתייסד על פי הדיוטות ודלת העם וכיוצא בזה, ומצאתי לרבינו החבי"ב ז"ל בכנסת הגדולה חושן משפט (סימן ר"א הגב"י אות י"ט) שכתב: "כתב במשא מלך (דיני מנהגות מנהגי ממון שורש ר') כל מנהג פשוט בעיר מעמידין אותו בחזקתו ואומרים שבודאי כן נהגו הראשונים ע"ש, וכן כתב הרשב"א בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סימן נ"א): "כל מקום שנהגו שלא להכריז, סתמא דמילתא לא בטעות נהגו, אלא אומר אני שעיקר המנהג כדין היה" עכ"ל וע"ש.

ובם"ד מוסיף אני שרבינו הריטב"א ז"ל בחידושי לחולין (י"ח ב' ד"ה הכי) כך כתב: "ואין לנו לתלות שום מנהג מן הסתם שהיה מנהג טעות, ואדרבה יש לנו לומר שיודעין היו ההלכה אלא שהחמירו על עצמן, וכל שכן אם הוא מקום חכמים, ואפילו במקום עמי הארץ אם מנהג קדמון הוא, יש לחוש דישראל אם אינן חכמים בני חכמים הן, וכן דעת ר"י ז"ל עד כאן לשונו הזהב, וכן הוא בחידושי הרשב"א ז"ל שם, ועיין בתוספות חולין שם (ד"ה יוסף), ותוספות רא"ש (שם), ועיין פרי תאר יו"ד (סימן ט"ל אות ל"ב), ובספר עיקרי הד"ט יו"ד (סימן א' אות י"ג), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בשו"ת חיים ושלום ח"א (סימן ל' דס"א ע"ד), ולגאון מהרש"ם ז"ל בדעת תורה יו"ד (קונטרס אחרון לסימן ל"ה, לאות פ'),

כי באמת מנהגי ישראל בכל דור ודור עודם באבם, וצרכם ותועלתם נחוצים ודרושים לכל חפציהם, הנה לכד הפשוט שהוא אמת וצדק, יש לכוון בדברות קדשם גם כן דרמז הכתוב טעם המנעות ביטול המנהגים הישנים, דאי אפשר לקיום כנסת ישראל בלעדיהם, כמו שכבר בארתי שהמנהגים המה חומות הדת כולו, וביחוד הן המה אשר החזיקו את היהדות בגלות בין העמים במשך אלפי שנות נדודינו. וזה שאמר אל תבזו [למנהגות כי רק בכחם זו חכם לאלוק] זקנה אמך, זו כנסת ישראל, ככתוב אל תטוש תורת אמך. ואחת דבר אלהים בכתוב הזה ושתיים זו שמענו.

ובל זה במנהגים שאין אנחנו מוצאים להם טעם ולא זכר בתלמוד ובשלחן ערוך כלל, ועם כל זה יקרים מפנינים המה וכל חפצים לא ישוו בם, ברם בהא דידן בכיסוי הראש, הלא דינא הוא אשר שרשו פתוח עלי מי דעת קדושים חכמינו בעלי התלמוד אבירי הרועים ובעלי שלחן ערוך אשר מפייהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים, וטעמו לא פג ולא נמר עד דור אחרון יקום, וכל רוחות רעות שבעולם לא יזיווהו ממקומם, עיין שם שהאריך.

ובספר י"ג אורות ח"ב (דף ש') הביא משם הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע: "מי ששואל על מנהג ישראל היכן זה כתוב - הרי זו מידת אפיקורסות", ושם בהערה הוסיף: "ועיין שו"ת חתם סופר או"ח (ס"ס נ"א) דהמפקפק במנהגים צריך בדיקה אחריו, ועיין בסידור בעל התניא ז"ל (שער הסוכות בסופו) נוראות בגדלות ענין המנהגים" עכ"ל. ואינו תחת ידי לראות דברי קדשו ז"ל בזה, ואתה תחזה.

ואחתום דברי בהבאת דברות קדשו של הגאון המובהק בהוראה מגדולי גאוני בתראי, שאותו הכתיר הגאון רבי יהונתן

וזה לשון הגאון המובהק מבראשוב ז"ל בשו"ת אפרקסתא דעניא ח"ד (סימן שס"ב): "מה שכתבו וכו' וראוי לשנות את המנהג - הנה הס כי לא להזכיר, וכל החרד לדבר ה' יעמוד בפרץ במסירות נפש, דאפילו תימא שאינו רק מנהג שנהגו בו אבותינו נ"ע ואנחנו ביניהם אחריהם, כבר נודע לכל באי שערי תורה חומר הדבר לשנות מנהג הנהוג, וכבר הארכתי בזה במקומות אחרים בס"ד, ואמרו ז"ל מנהג אבותינו תורה הוא [מנחות כ' ב' תוספות ד"ה נפסל], ואמרו מנהג מבטל הלכה (ירושלמי בבא מציעא פ"ז ה"א ומסכת סופרים פ"ד הי"ח) ומנהגא מלתא הוא [טור חור"מ סימן שס"ח], ומכל שכן במנהג שהוא משום גדר וסייג, ומנהגי ישראל המה חומות הדת כמו שהארכתי בזה במאמר מיוחד.

ושיחה נאה שמעתי בשם הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זצ"ל, הוא אמר בקדשו, הן אנחנו עם בני ישראל יש לנו תורה שבכתב ותורה שבעל פה, והיחוס שלנו הוא מה שאנו מחזיקים בתורה שבעל פה וכמאמרם ז"ל גיטין (ס' ב') שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל תורה שבעל פה שנאמר כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. השתא הכי הא ניחא טרם שנכתבה תורה שבעל פה, אבל אחרי שגם התורה שבעל פה נכתבה, איה הוא היחוס שלנו עם תורה שבעל פה. לזה דיבר בקדשו ואמר דמנהגי ישראל שאינם בכתובים עדיין הן המה תורה שבעל פה שלנו וכו' וכו'. [א"ה י"ח סופר: וחזר על זה גם באפרקסתא דעניא ח"ב (סימן כ"ה אות א' דע"ג ע"א, וסימן ל"ו ד"ה עכ"פ דק"ד ע"א, וסימן ט"ל בהגהה דק"י סע"א) וגם שם האריך בתוקף ומעלת המנהג].

והזהיר הכתוב אל תבזו [למנהגים לאמר ח"ו] כי זקנה אמך, וישן מפני חדש תוציאו,

יהיה מנהג תמוה בעינינו אין לסמוך על דעתנו הקצרה נגד דעתם הרחבה, עד כאן לשון צדיק ודבריו חיים וקיימים, ושפתיים ישק משיב דברים נכוחים.

והגאון רבי יהודה עייאש ז"ל בספרו מטה יהודה (סימן תל"ב דין א') שכתב: "אף על פי שהפרי חדש העלה לברך שהחינו ולנהוג ולהנהיג כן, אנחנו אין לנו אלא דעת השלחן ערוך, וכמו שפשט המנהג שלא לברך ואין לשנות ממנהג הראשונים והוא העיקר", ושם במטה יהודה (סימן תקפ"ב דל"ו ע"א, דרפ"ט ע"א דפו"ח) כתב: "דרכי תמיד שלא לשנות מהמנהגים כלל וכלל מכיון שנתקנו ימים מקדם על ידי רבנים וגאונים ז"ל, וכל המשנה ידו על התחתונה ואינו אלא טועה ונקרא פורץ גדר, דכל מנהג ומנהג יש לו שורש וצינור למעלה וק"ל" ודפח"ח. [ומה שתמה עליו הגאון רבי חיים פאלאג"י ז"ל בספרו משא חיים (אות צ"ו) - כבר תירץ הוא בעצמו בספרו שו"ת סמיכה לחיים (סימן א' ד"א סע"ג) ע"ש ודוק].

ואל ילוזו מנגד עיניך דבריו היקרים האמורים, וכבר ידעת מה שכתב הגאון הקדוש רבי יצחק בן ואליד ז"ל בספרו שו"ת ויאמר יצחק ח"א (אה"ע ס"ס ק"ס ד"ה והרב דקס"ג ע"א): "מהר"ם הלוי זצ"ל היה דן בכמה עניינים כדברי מוהר"ר יהודה עייאש זצ"ל, הן בדינים והן במנהגים, והיו דבריו בעיניו כהלכה פסוקה ממרן ז"ל", ואתה דע לך, וכמדומני שגם הגאון מהרמ"ך זצ"ל הפליג במעלת פסקי הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל שמכוין לאמת, וכעת קשה עלי החיפוש, ועיין בספרו הלכה למשה מהדורה בתרא (מערכת ב' כלל ג'), וכן מובא על הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל בספר תולדות חכמי ירושלים בערכו ע"ש, ובקובץ "נטעי נאמנים" (תשנ"ח דף פ"ג) הובא שם "דברי

אייבשיץ ז"ל בתואר **הגאון פאר הדור**, ואותו דור דעה היה, מר ניהו רבה הגאון המובהק בהוראה רבי יהודה עייאש זצ"ל, שבהרבה מקומות בחיבורי קדשו נלחם בעוז להעמיד מנהגי ישראל, וזו לשון קדשו בשו"ת בית יהודה ח"א (סימן ס' דכ"ד ע"ב ד"ה זאת): "לא ראינו ולא שמענו מי שפוצה פה ומצפצף ואפילו לחשוב שום מחשבה לשנות שום מנהג מהמנהגים הקבועים בין בסדר התפלות בין בסדר קריאת ספר תורה בין בסדר העולים, דכל דבר ודבר יושב על עיקרו ויסודו יתד שלא תמוט, וכל המשנה ידו על התחתונה והרבנים הקדומים אשר הנהיגו את קהלם במחנה אלהים היו מדקדקים בדברים שנתפשט בהם המנהג שלא לשנות לא דבר ולא חצי דבר והיו טורחים לקיים המנהג ומעמידים אותו בדבר המעמיד דאפילו באלף לא בטיל, וזאת תורת האדם השלם לאחוז במעשה האבות ולא יטה ימין ושמאל כי אם יבוא לסמוך כל אחד על פי הכרעתו ושיקול דעתו ולתקן כפי אשר יכשר בעיניו ולא יחוש למי שקדמוהו, היום יבטל מנהג אחד ולמחר שנים וכן למחרת וממילא כל המנהגים יעדרון ותהיה תורה חדשה בכל דור ודור וימשך מזה לפשוט יד גם בדברים שנהגו בהם איסור על פי גדול הדור והשופט אשר בימים ההם ועבירה גוררת עבירה ולכן כל מורה צדק בעיר הזאת שישב על כסא קדשו סמך את ידו החזקה לחזק במסמרים מנהג מי שקדמו, ובדרך זו אנחנו דורכין מעתה ועד עולם וכו', וכפי מה שיתברר סדר המנהג ככה יעשה מהיום ההוא והלאה וכל המוסף וגורע קאי בלאו דבל תוסיף ובל תגרע, ואפילו יבוא אליהו ויאמר שהוא מנהג טעות אין שומעין לו, דהראשונים הוו בקיאי טפי בחסרות ויתרות והמה ראו דכן צריך להיות ועשו כדבריהם וכך היא המידה וכך תהיה לעד ולעולם. אפילו

הגאון רבי יהודה עייאש ז"ל נוטים אל האמת וקו היושר" ע"ש.

ועוד עיין בכוח ומעלת מנהג ישראל בדבריו המופלאים של הגאון אדמו"ר הגאון רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו פרי צדיק הבאתים בחיבורי הנכחי לעיל (ערך ימשוך ידו מסעודתו) וצרף לכאן.

וכבר הארכתי בחיבוריי במקומות הרבה שכל שיש סמוכין ותמוכין למנהג ישראל חלילה מלשנותו, ובפרט במנהג שפשט בישראל, וכדכתיבנא בחיבורי מאמר יעקב (קונטרס המנהגים), ובחיבורי זכות יצחק ח"ב (סימן נ"ט אות א'), ובחיבורי תפארת יצחק (קונטרס תורת המנהגות), ובחיבורי מנוחת שלום ח"ז, ובשאר חיבוריי בס"ד.

סימן קב

מנורה

ומובאיו, ושיעור אורכן ורוחבן וקומתן, אף על פי שאין בית המקדש קיים - מצוה גדולה היא, **עד שמים יגיע שכרה**, ותורה היא וללמוד אנחנו צריכין.

ובן הזכירו חז"ל בענין הקרבנות, כי כל המתעסק בלימוד פרשיות וישא ויתן בלבו עניניהם, כאילו הקריב הקרבן עצמו, הוא שאמרו במנחות (ק"א) כל העוסק בפרשת עולה כאילו הקריב עולה, בפרשת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכן כולם, הא למדת מזה שעל הסיפור בפיו בלבד, שכרו אתו ופעולתו לפניו, כאילו עשה המעשה והקריב קרבן על המזבח.

והוא הדין בסיפור עניני המשכן והמקדש, שיש לנו **זכות עצומה ועקב רב**, כאשר נהגה בהם ונשתדל להבין פשוטן ונגליהם, על אחת כמה וכמה אם נזכה להשיג תוכם להשכיל אחד מרמזיהם, והוא שהזכיר דוד על הענין הזה על הנסתר והנגלה, סובו ציון והקיפוה, ספרו מגדליה, שיתו לבכם לחילה, פסגו ארמנותיה, למען תספרו לדור אחרון, ובזכות הסיבוך וההקף בנגלה ובנסתר, ישיב שכינתו לתוכו שנאמר כי זה אלהים אלהינו

שמעתי מתלמיד חכם עצום רב שליט"א שהעסק בלימוד המנורה והלכותיה, מביא חיים לאדם, והראה בזה דברות קדשו של הגאון בעל שם משמואל זצ"ל שבספרו שם משמואל (פרשת אמור שנת תרפ"ב דשל"ג ע"ב) כתב: "ויש לדקדק פרשת נרות המנורה, ולחם הפנים הכתובים כאן, מה עבדתייהו הכא, אחר פרשיות שבת והמועדות. ונראה דהנה נרות המנורה רומזים לחכמה, ומנורה בדרום, שכל הרוצה להחכים ידרים, כאומרם בבבא בתרא (כ"ה ב') וכתוב החכמה תחיה בעליה" עכ"ל.

ואחר דקיימא לן שכל העוסק בתורת חטאת מעלה עליו הכתוב שהקריב חטאת, כדאמרו במנחות (ק"א) ובספר משן חכמה שמות (י"ט ח') כתב שהוא דין בכל המצוות שהעוסק בתורתן הרי הוא כמקיימן ע"ש, מינה שכל העוסק בתורת מנורה - הרי הוא כמדליק המנורה, ומנורה משפיעה חיים כנ"ל, ולכן יזכה לשנות חיים. עד כאן שמעתי.

ואני הקטן יעקב מוסיף מדברות קדשו המלהיבים של רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (ל"ח ט'): "ודע כי הסיפור בענין המשכן וכליו, והחקירה בתכונת צורותיו

לימוד מעשה המשכן, למשוך עלינו מעט קדושה בכל עת לימוד התורה הזאת.

ובן מצינו שציוה לנו הקב"ה שעסק התורה יהיה חשוב לפניו יתברך כאילו עשינו המעשה בידים, ואמרו חז"ל זאת תורת העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה, וכן כמה וכמה מצות שאינן מצויות בזמן הזה - אזי עסק תורתנו הוא במקום המעשה, כמו שמצינו שנצטוונו לקרות פרשת פרה קודם פסח, ושאר דברים כיוצא באלו שמפורש הרבה שעסק התורה הוא חשוב ומקובל לפניו יתברך כאילו עשינו הדברים עצמן בפועל ממש, רק שצריך לזה כונת הלב לכיון בעסק התורה באהבה ויראה גדולה, כדי להמשיך הקדושה הזאת עלינו כמו בעת שהיה הדבר בפועל. וזו היתה כונת ישראל בנדבת המשכן, להמשיך גם עלינו קדושתם, בעת עסקינו בפרשיות אלו. וכל זאת הבינו החכמים העושים במלאכת המשכן אשר יש קדושה בנדבת המשכן יותר ממה שצריך לעת עתה, אבל לא היו יכולים לשער בשכלם כמה צריך לעת עתה, ומה שישאר לדורות, על כן באו למשה כנ"ל וכו'.

ואמר לו הקב"ה למשה שמותר הקדושה שהאירו בני ישראל בנדבתם, יותר מהנרצה מהם בעת הזאת, גודל קדושתם ואהבתם ויראתם והתלהבותם - תניח בתורה בפרשיות של מעשי המשכן, והתורה נקראת עדות, ככתוב ארון העדות לוחות העדות, כי התורה היא עיקר העדות, ועדות בגימטריא תלמוד, וזהו שאמר לו הקב"ה ובנותר תעשה משכן לעדות, רצה לומר בעת שיעסקו ישראל בפרשיות המשכן - יהיה להם כח להמשיך ולעורר הקדושות והעולמות העליונים שנתעוררו אז במעשי המשכן בפועל. וכך עשה משה בכתבו התורה הניח קדושה גדולה שהבין

עולם ועד הוא ינהגנו על מות" עכ"ל, ועוד עיין לרבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה ויקרא (ד' ל"ז) ודוק היטב.

ובזה מסביר אני לעצמי מדוע ולמה ומאי טעמא, טרחו רבותינו ז"ל לערוך ולכתוב ברייתא שלימה העוסקת בפרטי המשכן וכליו, היא ברייתא דמלאכת המשכן כנודע, והרי משעה שנבנה בית ראשון נגנז המשכן וכליו, כדתניא בתוספתא דסוטה (פ"ג ה"א) והובאה במסכת סוטה (ט' סע"א) ועיין רש"י מלכים א' (ח' ד') ע"ש. [ולא ידעתי מדוע בהגהות מסורת הש"ס סוטה שם לא ציין לתוספתא זו].

ולבאורה כל ברייתא דמלאכת המשכן היא כמשנה שאינה צריכה ח"ו, דמאי דהוה הוה, כדפריך ממש כהאי גוונא במסכת יומא (ה' ב') גבי איך הלבישן משה לאהרן ובניו, ועיין תוספות שם, ובסנהדרין (ט"ו א'), אבל עם מה שלימדנו רבינו בחיי ז"ל יובן היטב ודוק.

ובעת מצאתי בספר מאור ושמש (פרשת פקודי ד"ה ויראה) שכתב: "כתוב בפרשת ויקהל ויבאו כל החכמים העושים וגו' איש איש ממלאכתו וגו' אל משה ויאמרו מרבים העם להביא מדי העבודה למלאכה, רצה לומר שהחכמים בעת מלאכתם הבינו והרגישו גודל הקדושה בכל דבר ודבר מנדבת המשכן, שבני ישראל האירו בכל דבר קדושה רבה כל כך, שיש די והותר מן הקדושה שצריך לעת עתה להשראת השכינה, רק היתה כונתם בגודל התלהבותם בנדבתם שעד סוף כל הדורות, **בעת לימוד התורה של מלאכת המשכן ונדבת המשכן**, יאיר ללבבנו גודל אהבה ויראה שלהם, עד שיאיר לנו גם כן איזה הארה בעת

ביתר שאת ועוז ותעצומות של ישראל בנדבתם, הכל הניח בתורתינו הקדושה, כדי שנוכל לעורר לבבינו בעת עסקינו בפרשיות אלו במעשי המשכן, למשוך עלינו כמעט השראת השכינה ולעורר היחודים שנעשו מאז עכל"ק. [ועיין בחיבורי הנכחי לקמן (ערך קרבן) וצרף לכאן].

חידושי סוגיות

(יומא כ"א ב', כ"ו א', כ"ו ב')

א. בענין אורים ותומים

[זכות יצחק ח"א סי' כה]

אבל כבר נודע דמידי מחלוקת לא יצא ויש אומרים דאורים ותומים היינו אבני החשן, וכדכתבו קמאי ז"ל עיין בספר אוצר הגאונים ברכות (חלק התשובות סימן ד' ואילך), ובפירוש רב סעדיה גאון ז"ל ויקרא (ח' ג' והערה ב'), ובפירוש המיוחס לרבינו גרשום ז"ל בבא בתרא (קכ"ב א'), וזו לשון הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות בית הבחירה (פ"ד ה"א): "ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקדש ולא היו נשאלין בהן שנאמר עד עמוד כהן לאורים ותומים ולא היו עושין אותם אלא להשלים שמנה בגדים לכהן גדול כדי שלא יהיה מחוסר בגדים", ובהשגות הראב"ד כתוב: "וחיסור בגדים שאמר אינו כלום שאינו מחשבון הבגדים", ועיין מרכבת המשנה שם, הרי שאבני החשן הם חלק מבגדי כהונה ובודאי דכך סברו התוספות דיומא וסבירא להו דיש בהם חיסור בגדים, ובטלה השגת הגאון יעב"ץ ז"ל על התוספות, ותימה שלא זכר דעות הראשונים החולקים על רש"י בביאור מהות האורים ותומים. [וכעת מצאתי ברש"ש יומא שם שכתב כן בביאור דברי התוספות].

והנה הראב"ד ז"ל שהשיג על דברי הרמב"ם ז"ל, יש לומר דנמשך כדרכו אחר פירוש רש"י בביאור אורים ותומים, וכן כתב מרן בכסף משנה שם, ובס"ד כבר הארכנו להארות במקומו (ואפס קצוהו זכתי להדפיס בחיבורי כרם יעקב (סימן י"א אות ד') שכן דרך הראב"ד להמשך

יומא (כ"א ב'): "אלו חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש אחרון ואלו הן, ארון וכפורת וכרובים, אש, ושכינה, רוח הקודש, ואורים ותומים". וכתוב בתוספות (שם ד"ה ואורים): "אורים ותומים הוו שאם לא כן היה כהן גדול מחוסר בגדים אלא לא היו משיבים לנשאל בהן".

וראיתי לגאון יעב"ץ ז"ל בהגהותיו שם שכה כתב: "נ"ב לא אבין מנין לו דבר זה וכי אורים ותומים בגד הם והא כתיב [ויקרא ח' ח'] ויתן אל החשן וגו', (א"ה) [א"ו] בלא אורים ותומים נמי חושן מיקרי חושן הוא מכלל שמונה בגדים ואין אורים ותומים מעכבים בו, ושלא היו אורים ותומים בבית שני קרא הוא [עזרא ב'] עד עמוד כהן לאורים ותומים" עכ"ל.

ולא הבנתי דבריו ז"ל, כי נראה דהוא נמשך אחר שיטת רש"י ז"ל שאורים ותומים היינו כתב שהיה כתוב בו שם המפורש והיה נתון בין כפלי החשן וכדכתב רש"י ז"ל בפירוש התורה לשמות (כ"ה ל'), ולויקרא (ח' ח'), וליומא (ע"ג א'), וכן כתבו בעל הרוקח בפירושו לשמות (שם דף ק"ג), ובביאור הרמב"ן לתורה (שם), בחידושי הריטב"א יומא (שם), והכי משמע לי שסובר גם הרשב"ם בבא בתרא (קל"ג ב'), וכזאת מצאתי בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (שמות כ"ח ל') עש"ה.

משה ליב שחור ז"ל בקונטרס אורים ותומים (מדר ר"ד ואילך) האריך למאד מאד בביאור ובירור ענין האורים ותומים, עיין שם דכל רז לא אניס ליה וכל קריה לא נשגבה מבינתו וכמעט לא הניח אחריו פרט ועוללות בענין זה עיין שם נפלאות עזוז תורתו, ורק יש לי להעיר קצת דמה שכתב שם (דף ר"א) דיונתן בן עוזיאל אזיל לטעמיה בתרגומו לקהלת, הוא תמוה דיונתן לא תרגם כתובים כאומרם במגילה (ג' א') ועיין בזה לקמן בחיבורי הנכחי (סימן מ"ו) ונתבאר במקומו בארוכה בס"ד.

ג מה שכתב בספר בגדי כהונה (שם דף רכ"ח) לדחוק בדברי רבינו גרשום לבבא בתרא דלעיל בביאור אורים ותומים, וכתב דאחר דרבינו גרשום רביה דרביה דרש"י לא מסתבר דשיטת רש"י תהא חלוקה משיטתו, הנה עם שהנחתו זו נכונה (עפ"ד) מכל מקום נמשך אחר מדפיסי וילנא שיחסו פירוש זה לרבינו גרשום, אבל לענ"ד זה אינו כי פירוש זה הוא לרבינו אליקים וכמו שהארכתי בס"ד במקומו להוכיח כן, ועיין בראש ספר קובץ הערות על יבמות (בידיעות נכבדות), ובספר שרי האלף ח"א (דף רפ"ג אות ט', ודף רכ"ה אות ז' ובהערה שם) ואכמ"ל. וממילא אין צורך לדחוק בדבריו ויש לפרש דברי המיוחס לרבינו גרשום כפשטן וסובר הוא כגאונים והרמב"ם ז"ל דאורים ותומים הם אבני החשן ומבגדי כהונה וכדכתיבנא לעיל בס"ד.

אחרי פירושי רש"י ז"ל ולכן משיג על דברי הרמב"ם ז"ל שדרכו של הרמב"ם להמשך אחרי פירושי הגאונים ורבינו חננאל, וכדהכא דהראב"ד כרש"י והרמב"ם כגאונים, ואזלו הראב"ד והרמב"ם כדרכם ודוק היטב.

ודע דבמקום אחר כתבנו בס"ד להביא ראיה מדברות חז"ל לפירוש הגאונים והרמב"ם דאורים ותומים הם אבני החשן ומבגדי כהונה, והוא מדתניא בספרי (פרשת הברכה פסקא שמ"ט): "תומין ואוריך לאיש חסידך מי שעתיד **ללבוש** אורים ותומים", דנטיית הלשון מורה בבירור דשייך לבישה באורים ותומים והיינו כדברי הרמב"ם ז"ל. ובפירוש רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל לתורה שמות (כ"ה ל') מצאתי שכתב: "ונתת אל חשן וגו' דקדוק הלשון מורה שהאורים והתומים דבר זולת האבנים וחז"ל אמרו שהם תוארים לאבנים, אורים מפני שהן מאירות למי שישאל בהם מה יעשה ובאיזה דרך ילך תומים מפני שהנודע על ידיהן אמיתי אין בו חילוף" ע"ש, ודע דבספר חידושי מהרי"ל דיסקין זצ"ל על התורה (ר"פ וזאת הברכה) כתוב: "האורים ותומים היה מין תכשיט, וזה היה נדבת משה רבינו ע"ה, והיה כתוב בו כל האלף בית", והדברים חדשים ונעלם ממני מקורם.

והגיעני הספר המופלא בגדי כהונה, וראיתי שם שהגאון המובהק המחבר רבי

ב. בענין לא מצינו מורה הוראה אלא משבט לוי ויששכר

[הדר יעקב ח"ג סי' כד]

ופירש רש"י ז"ל: "יורו משפטיך, ראויין אלו לכך", ורש"י ז"ל בפירושו לספר ירמיה (י"ח י"ח) כתב: "תורה מכהן, שעל

דברים (ל"ג ח'): "וללוי אמר תומין ואוריך לאיש חסידך וגו', יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל".

וְזוֹ לְשׁוֹן הַגָּאוֹן נִצִּי"ב ז"ל בַּהֲעֵמֶק דְּבַר דְּבָרִים שֶׁ: "יורו משפטיך ליעקב, ברכם עוד שיהיו מורי הוראה, כי כבר הבדיל ה' את כל שבט הלוי להיות נושאי ארון ברית ה' היינו כח התורה כמו שביארנו לעיל (פרשת עקב).

וברכה זו היא בשני אופנים, האופן הראשון, הוראה הפשוטה, מה שכבר נגמר הדין על פי משפטי הקודמים ומחוקקי ישראל, יבאו המה שבט לוי ויורו הלכה למעשה לכל שואל. וזהו "ליעקב".

והנה אהרן לבדו נתברך מפי ה' במה שאמר ולהורות את בני ישראל, ועתה ברוך משה את כל שבט לוי וכדאיתא ביומא (כ"ו א') לא אתי דאורי אלא משבט לוי. וביבמות (פ"ב ב') איתא דבראשונים כתיב ושוטרים הלויים לפניכם.

והאופן השני "ותורתך לישראל", עוד יורו לתלמידים המכונים בשם "ישראל", איך לעשות הלכות מחודשות וכמו שאמר יאשיהו המלך בספר דברי הימים ב' (ל"ה ג') ללויים המבינים לכל ישראל וגו' עתה עבדו את ה' אלהיכם ואת עמו ישראל. וביארנו (ס"ב בא, ור"פ דברים) שהזהירם להרביץ תורה ומשום הכי אמר להלויים המבינים לכל ישראל. ועוד עיין לנצי"ב ז"ל בהעמק דבר דברים (י"ח) עיין שם.

יומא (כ"ו א'): "אמר רבא לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי, או משבט יששכר, לוי דכתיב יורו משפטיך ליעקב, יששכר דכתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל. ואימא יהודה נמי דכתיב יהודה מחקקי, אסוקי שמעתא אליבא דהילכתא קאמינא".

ופירש רש"י ז"ל: "דמורי, שמורה הוראות בישראל: אליבא דהילכתא, להורות כדת וכהלכה".

הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב, ובפירושו לספר הושע (ד' ד') כתב רש"י ז"ל: "הכהנים היו בני הוראה כמו שנאמר יורו משפטיך ליעקב", ובפירושו לספר מלאכי (ב' ז') כתב רש"י ז"ל: "כי שפתי כהן, עליהם מוטל לשמור דעת למה שהרי תורה יבקשו מפי שכתב דבר זה מסור להם יורו משפטיך ליעקב" ע"ש.

והרד"ק ז"ל שם: "כי שפתי כהן ישמרו דעת, כי כן יאות לכל כהן שישמרו שפתיו דעת המצות והחקים להורותם בשפתיו לישראל, כמו שאמר בתורה ולהורות את בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה, ונאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל לפיכך יבקשו ישראל תורה מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא, כי הוא שליח האל יתברך להורות דברי האל ב"ה", והן הם דברות הרמב"ם ז"ל בסוף הלכות שמיטה (ס"פ י"ג), עיין שם. [ועיין שו"ת חת"ס או"ח (סימן ר"ח)].

והגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ל בהרבה מקומות האריך בזה, וננקוט לדוגמא, בספרו רסיסי לילה (סימן נ"ו) כתב: "הכהנים הם שורש התורה דבני ישראל כמו שנאמר יורו משפטיך וגו', ונאמר שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, שהדעת שהוא דרגא דמשה רבינו ע"ה, ובספרו פרי צדיק (ראש חדש כסלו סימן ה') כתב: "משה ואהרן רבותיהם של ישראל, משה רבינו הוריד התורה שבכתב, ואהרן שורש התורה שבעל פה דכתיב, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו", ושם מאמרי חנוכה (סימן א') כתב: "ועיקר כח הארת תורה שבעל פה ניתן לאהרן הכהן וכמו שנאמר, כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו" ע"ש.

ובתוספות ישנים שם הקשו: "דכתיב יהודה מחוקק, הכי נמי הוי מצי לאתויי מחוקק מבין רגליו. אי נמי הוי מצי למימר בנשיא ובראש הגולה שבאו מדוד כדררשינן בסנהדרין (ק"ד ב'), ודוד נמי מלוי קא אתי" עכ"ל.

תחילה וראש יש להעיר שהמציין שציין לסנהדרין ק"ד ב', לא הבין כוונת התוספות ואין כוונתם לשם, אלא לסנהדרין ה' א' דשם דרשו קרא דמחוקק מבין רגליו לנשיא וראש גולה, עיין ותבין.

ותו בגליון התלמוד מודפסת הגהה שמה שכתבו התוספות ודוד **מלוי** אתא, הוא טעות וצריך לומר ודוד **מיהודה** אתא עיין שם. **והנה** זה ידוע ומפורסם שבתוספות ישנים דיומא רבו גם רבו השגיאות הטעויות והשיבושים, וכמו שכתב הגאון רבי רפאל חזן ז"ל בספר חקרי לב יו"ד (קונטרס כונן לחקר דשי"ז ע"א): "תוספות ישנים דמסכת יומא נודע שהוחזקו כמשובשים בטעויות", וכן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק הספרים (מערכת ת' אות י"ט סק"ג) ע"ש, אבל כאן דברי התוספות ישנים נכונים ואינם צריכים הגהה, ואיני יודע ממי יצאה הגהה זו, אבל חושבני שלא ירד לכוונת רבותינו בעלי התוספות ז"ל ואין להגיה כלל, כי אכן התכוונו לומר שדוד בא **מלוי**, והוא ועל פי מאמרם במסכת סוטה (י"א ב'): "ויעש להם בתים, רב ושמואל, חד אמר בתי כהונה ולויה, וחד אמר בתי מלכות, מאן דאמר בתי כהונה ולויה אהרן ומשה, ומאן דאמר בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב ודוד בן איש אפרתי", ועיין פירוש רש"י ז"ל שם, הרי שדוד המלך אכן **מלוי** בא ודוק היטב.

ובתוספות ישנים שם הקשו: "דכתיב יהודה מחוקק, הכי נמי הוי מצי לאתויי מחוקק מבין רגליו. אי נמי הוי מצי למימר בנשיא ובראש הגולה שבאו מדוד כדררשינן בסנהדרין (ק"ד ב'), ודוד נמי מלוי קא אתי" עכ"ל.

תחילה וראש יש להעיר שהמציין שציין לסנהדרין ק"ד ב', לא הבין כוונת התוספות ואין כוונתם לשם, אלא לסנהדרין ה' א' דשם דרשו קרא דמחוקק מבין רגליו לנשיא וראש גולה, עיין ותבין.

ותו בגליון התלמוד מודפסת הגהה שמה שכתבו התוספות ודוד **מלוי** אתא, הוא טעות וצריך לומר ודוד **מיהודה** אתא עיין שם. **והנה** זה ידוע ומפורסם שבתוספות ישנים דיומא רבו גם רבו השגיאות הטעויות והשיבושים, וכמו שכתב הגאון רבי רפאל חזן ז"ל בספר חקרי לב יו"ד (קונטרס כונן לחקר דשי"ז ע"א): "תוספות ישנים דמסכת יומא נודע שהוחזקו כמשובשים בטעויות", וכן כתב הגאון חיד"א ז"ל בספר שם הגדולים חלק הספרים (מערכת ת' אות י"ט סק"ג) ע"ש, אבל כאן דברי התוספות ישנים נכונים ואינם צריכים הגהה, ואיני יודע ממי יצאה הגהה זו, אבל חושבני שלא ירד לכוונת רבותינו בעלי התוספות ז"ל ואין להגיה כלל, כי אכן התכוונו לומר שדוד בא **מלוי**, והוא ועל פי מאמרם במסכת סוטה (י"א ב'): "ויעש להם בתים, רב ושמואל, חד אמר בתי כהונה ולויה, וחד אמר בתי מלכות, מאן דאמר בתי כהונה ולויה אהרן ומשה, ומאן דאמר בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי דכתיב ותמת עזובה ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור וכתיב ודוד בן איש אפרתי", ועיין פירוש רש"י ז"ל שם, הרי שדוד המלך אכן **מלוי** בא ודוק היטב.

ומצאתי בחידושי הריטב"א ז"ל יומא שם: "ובתוספות פירשו דוד נמי מלוי אתי שבא ממרים, כדאיתא במסכת סוטה", והיינו כדכתיבנא בס"ד ודוק. [ועיין לגאון שאגת אריה ז"ל בספרו גבורות ארי יומא שם ודוק].

עוד כתב הריטב"א ז"ל שם: "אסוקי שמעתא אליבא דהלכתא אמרינן. פירוש להורות הלכה למעשה כדכתיב בלוי יורו משפטין ליעקב. ובששכר בינה לעיתים לדעת מה יעשה ישראל".

ורבינו הגאון בעל שדי חמד ז"ל בספרו מכתב לחזקיה יומא שם הביא דברי הגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו ראה חיים (פרשת ויחי) שעמד מדוע דוקא שבט לוי ויששכר זכו לזה, וכתב משום שהטרדות הזמן גורמות שכחת התורה, כאומרם ז"ל, אבל שבט לוי שזכה לכ"ד מתנות כהונה, ושבט יששכר שזבולן החזיקו לא היו טרודים, וזאת הסיבה שזכו להיות מורים הוראות בישראל ע"ש, ועיין שם במכתב לחזקיה מה שהעיר עליו, ומה שכתב בכל ענין זה עש"ב.

וספר ראה חיים אינו תחת ידי, אבל איני מבין היטב, דלטעמו מאי פריך תלמודא משבט יהודה ואימא יהודה וכו', והרי שבט יהודה אכן היו טרודים וכו', ועיין.

ועיין לגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בספרו החפץ חיים (סימן ג') שבא לו בארוכה למאד, ובעשרים וחמשה סעיפים, בירר כשמלה דברי רבא הללו דמורי הוראה באים משבט לוי ויששכר, ועיין לו גם בספרו תנופה חיים (דס"ה ע"ב, ודק"ד ע"ד, ודקנ"ג ע"ד), ובספרו צדקה חיים (דל"ז ע"ג) ואכמ"ל.

וכתב הגאון חיד"א ז"ל בספרו פתח עינים בבא קמא (י"ז א') שמה שאמרו דלא

ומעניינים מאד דברות הגאון הגדול רבי יוסף שאול נתנזון ז"ל שם בהקדמתו שכה כתב: "אנכי הצעיר מצעירי הלוויים שבשבט לוי הנני, ורוב מבארי השלחן ערוך היו הכהנים הלוויים, סמ"ע וש"ך היו כהנים, ט"ז ומגן אברהם, ושל"ה היו לוויים, ובזמנינו אלו הנודע ביהודה וההפלאה היו לוויים, וקצות החשן היה כהן, כולם זכרם לברכה" ע"ש.

והנה בברכת משה לשבט לוי בפרשת וזאת הברכה (דברים ל"ג ח' ואל"ך) כה אמר: "וללוי אמר תומיך ואוריך לאיש חסידך וגו', יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", וראיתי לגאון הצדיק רבי שאול בראך ז"ל בספרו כהיום תמצאון (סימן ר"ד) שכה כתב: "יורו משפטיך ליעקב, מרמוז שעל שלחן ערוך חושן משפט יהיו המבארים משבט לוי, סמ"ע וש"ך כהנים, וט"ז משבט לוי" עכ"ל.

ולפי דרכו יש להוסיף ולרמוז דהיינו יורו משפטיך ליעקב, שהשלחן ערוך בנוי ומיוסד על ארבעה טורים שחיבר רבינו **יעקב** ודוק.

עוד אכתוב שבס"ד ראיתי שתיבות "יורו משפטיך ליעקב", עולים בגימטריא כחשבון: "והם סמ"ע ט"ז ש"ך מגן אברהם", והוא פלא, וקצת באופן אחר תיבות "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", עולה בגימטריא "הלא הם חכמינו מאירת עינים, טורי זהב, שפתי כהן, ומגן אברהם", וליכא מידי דלא רמיזא באורייתא ודוק היטב.

ודע כי ראיתי לגאון המובהק רבי שמעון פאללאק ז"ל בספרו שו"ת שם משמעון ח"א (חור"מ ס"ס ו' דקע"ה סע"ב) שכתב: "בדיינים שלנו שלא נסמכו, ודאי שיש לחזר ולהדר שיהיו מכהנים ולוויים דאתו משבט לוי שיודעים להורות כדן וכהלכה, ולפי זה נולד

משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא משבט לוי ויששכר, היינו בלא שום סגולה, שאין בו אלא תורה, אך אם יעשה לו סגולה כמו צדקה וגמילות חסדים ועונה, בודאי יזכה לכיין אל האמת.

והגאון רבי יוסף שאול נתנזון ז"ל בהקדמתו לספרו המופלא שואל ומשיב עמד לבאר דברי רבא דלעיל ד"לא משכחת צורבא מרבנן דמורי אלא דאתי משבט לוי או משבט יששכר", דטעמא דמילתא יובן עם דברי הרמב"ם המפורסמים בסוף הלכות שמטה ויובל "שבט לוי הובדל לעבוד את ה' ולשרתו להורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים" וכו' ע"ש, וכן שבט יששכר היה מובדל ומפורש לה' כי זבולון היה מפרנסו, והיינו דפריך ואימא יהודה דכתיב יהודה מחוקקי, והיינו שיהודה היה מלך כמבואר בספר דברי הימים א' (פרק ה'), וגם הוא זכה לתורה וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות רוצח (פ"ב ה"ד) והלכות מלכים (פ"ד ה"א), והיינו דמשני תלמוד אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, על דרך שכתב הר"ן בדרשותיו דבית הדין מורים המשפטים הנהוגים בכל עת, אבל המלך אין לו רשות רק למגדר מילתא ועיקרו של מלך הוא משפטי המלחמה ותיקון המדינה עכ"ד.

וגם זאת בענייני איני מבין היטב, חדא שהרי הרמב"ם ז"ל שם כתב "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש מבאי עולם וכו' ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני אדם וכו' הרי זה נתקדש קדש קדשים" וכו', ולפי דברים אלו משכחת צורבא מרבנן דמורי אף **דלא** אתי משבט לוי או משבט יששכר, ותו קושיית התלמוד מיהודה אינה **ממלך** יהודה דוקא אלא מכלל **שבט יהודה**, וזה אינו מיושב, ועיין.

מה שכתב המגן אברהם ז"ל, ועוד לו שם (סימן ס"ח ד"ה והיה) כתב: "אם כן אין מהר"ש הלוי חולק על המגן אברהם שקבלנו הוראותיו", וכן בספרו ויסמוך משה (ד"ג ע"ב) כתב קבלנו הוראות המגן אברהם ע"ש.

ובעניותי זה דבר חדש, ולא שמעתיו מעולם **שאנחנו בני ספרד קבלנו הוראות רבינו המגן אברהם ז"ל**, וגם נעלם ממני ולא ידעתי כעת היכן כתב כן הגאון חיד"א ז"ל וצ"ע.

ואכתוב כאן כי כלפני כעשרים וחמש שנה שמעתי מהרה"ג רבי א"פ גרוסברג ז"ל שאמר לי בשם אביו הרב ז"ל, ששמע מפה קדשו של השרף מבריסק גאון ישראל וקדשו מהרי"ל דיסקין זצ"ל שאמר בהאי לישנא: **"כמעט אין שלש תיבות במגן אברהם בלא חידוש דין"**, ודוק היטב.

וראיתי שרבים מגדולי גאוני בתראי ז"ל הכתירו את רבינו אברהם הלוי גומבינר ז"ל בעל מגן אברהם בתואר **גדול האחרונים**, עיין שו"ת הגרע"א מהדורה תנינא (סימן קכ"ה ד"ה זהו), ושו"ת חתם סופר יו"ד (ח"ב סימן ר'), ושו"ת תשובה מאהבה ח"א (סימן מ"ז), ושו"ת אבני נזר (ח"מ סימן נ"ה), ושו"ת ברכת רצ"ה (סימן ע"ח דצ"ט רע"א) ע"ש.

ובספר ארחות רבינו ח"ג הביא משם רבינו מופת הדור החזון איש זצ"ל דהמגן אברהם הוא הגדול שבכל נושאי כלי ארבעת חלקי השלחן ערוך ע"ש, ועיין גם בספר מעשה איש, ובחיבורי על כללי הפוסקים הארכתי למאד מפי ספרים וסופרים במעלת רבינו המגן אברהם זיע"א, השי"ת יעזורני להוציא לאורה עם כל חידו"ת לתועלת שוחרי תורה ותושיה אמן.

לנו עוד פנים חדשות שגם במחלוקת הפוסקים אהדדי, כמו בפלוגתא בין הטורי זהב למגן אברהם, או במחלוקת הקצות והנתיבות וכדומה, יש להכריע כמעט כטורי זהב נגד המגן אברהם כיון שהיה לוי, וכן כקצות נגד הנתיבות כיון שהיה כהן, והוא דבר חדש ומחדש שראוי לשים לב עליו" עכ"ל. [ועיין שם מה שכתב לבאר דברי רבא דלעיל, וזכה לכוין לדברי הגאון חיד"א ז"ל בספרו מראית העין סנהדרין (ה' א') ע"ש].

והנה מלבד שהדברים מאד חדשים, וכמו שהוא ז"ל הרגיש, עוד בה דאיני מבין דבריו, שהרי רבינו המגן אברהם ז"ל אף הוא לוי היה, כמפורסם, ולפיכך מאי קאמר "יש להכריע כמעט כטורי זהב נגד המגן אברהם כיון שהיה לוי", והוא תימה רבה.

ובספר כרם שלמה האס יו"ד (ס"ס רמ"ב אות ט"ז) הביא משם שו"ת עולת שמואל (סימן י"ז): "כבר קבלו לדון על פי המגן אברהם באורח חיים, ועל פי הש"ך ביורה דעה, ועל פי הבית שמואל באבן העזר, ועל פי הסמ"ע בחושן משפט ובכל זה אין למדים מן הכללות וכו' רק שכך נהוג עלמא", ועיין שם בכרם שלמה חו"מ (סימן כ"ה אות י"ב די"ב סע"א), וכתב בשו"ת אבני נזר או"ח (ס"ס תמ"ז אות ח'): "על הוראות המגן אברהם אנחנו סומכין בכל חלק אורח חיים", והגאון אדמו"ר מראדזין ז"ל במאמר פתיל תכלת (דף קס"ט) כתב: "סוגיא דעלמא כוותיה דהמגן אברהם ברוב דיני אורח חיים", ועיין שו"ת תשורת שי ח"א (ס"ס כ"ט), והארכתי במקומו בס"ד.

ומצאתי לגאון המובהק בהוראה רבי משה זקן מאזוז ז"ל אב"ד עיר התורה גירבה בספרו שו"ת ויען משה (סימן ע"ד) שכתב: "שמעתי שכתב החיד"א ז"ל **נתקבל להלכה**